

ABESSIIVIN KÄÄNNÖSTAPOJA MIKA WALTARIN ROMAANISSA *SINUHE*
EGYPTILÄINEN

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
30.05.2022

Eduard Diladi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tavoitteet	1
1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	2
1.3. Mika Waltari ja <i>Sinuhe egyptiläinen</i>	4
1.4. Aineisto	5
1.5. Aiempi tutkimus aiheesta	7
2. TUTKIMUKSEN METODISTA JA TEOREETTISTA TAUSTAA	10
2.1. Suomen abessiivista ja MA-infinitiivistä	10
2.2. Kontrastiivinen kielentutkimus	12
2.3. <i>Tertium comparationis</i> eli vertailuperusta	14
2.4. Kaksisuuntainen kontrastointi	16
3. ANALYYSI	18
3.1. MA-infinitiivin abessiivi käännetty adverbilla	18
3.2. Verbimuodot käännöstapana	20
3.2.1. Transgressiivi osana tšekkiläistä partisiippijärjestelmää	20
3.2.2. Transgressiivi käännöstapana	21
3.2.3. Abessiivimuoto käännetty infinitiivillä tai indikatiivin aikamuodoilla	22
3.2.4. Abessiivimuoto käännetty imperatiivilla tai konditionaalilla	25
3.3. Abessiivimuoto käännetty nominilla tai sivulauseella	26
3.4. Yhteenveto käännöstavoista	28
3.5. Kontrastointi toiseen suuntaan eli suomen kieleen	30
3.6. Samojen verbien eri käännöstavat	34
3.7. Possessiivisuffiksilliset abessiivimuodot	40
3.8. Abessiivimuotoisten nominien käännöstavat	42
4. POHDINTA	44
5. PÄÄTÄNTÖ	48
LÄHTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman aihe ja tavoitteet

Tutkielmani tavoitteena on kuvata ensisijaisesti MA-infinitiivin abessiivin käännöstapoja tšekin kieleen kaunokirjallisuudessa. Tämän tutkielman analyysiin valitsin Mika Waltarin romaanin *Sinuhe egyptiläinen*, koska tämä romaani on yksi merkittävimpiä suomalaisia kaunokirjallisuuden teoksia sekä itselleni läheinen. Analyysissä tutkin abessiivimuotoja, kuten esimerkiksi ”*Teen sen ilmaiseksi ja pyytämättä pienintäkään lahjaa*” tai ”*Naiset riisuivat häpeämättä tekotukkansa...*”. Esittelen aineistoani tarkemmin alaluvussa 1.3.

Tutkimusmenetelmänä analyysissä käytän kontrastiivista kielentutkimusta, koska se sopii parhaiten kahden kielen kontrastointiin. Aineistona tässä työssä toimii rinnakkaiskorpus, joka sisältää sekä alkuperäisen suomalaisen romaanin että sen tšekkiläisen käännöksen. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa etsin kaikki MA-infinitiivin abessiivimuodot alkuperäisestä suomenkielisestä teoksesta. Toisessa vaiheessa kuvaan MA-infinitiivin abessiivin käännöstapoja tšekin kielessä. Sen jälkeen luokittelen ja järjestän tšekinkieliset tulokset. Kolmannessa analyysin vaiheessa taas vertaan tšekinnöksiä alkuperäisiin suomalaisiin muotoihin ja pyrin löytämään yhtäläisyyksiä niiden väliltä. Käytännössä siis yritän löytää yhtäläisyyksiä alkuperäisestä tekstistä järjestettyjen tšekinkielisten tuloksien pohjalta. Sillä tavalla kontrastointi tapahtuu sekä lähdekielestä kohdekieleen että kohdekielestä lähdekieleen. Tämä on tärkeää sen takia, jotta tutkimuksen painopiste pysyisi suomen kielen puolella. Toisin sanoen sillä tavalla voin tutkia enemmän suomen kieltä kuin tšekin kieltä.

Käännöstieteeseen kuuluvan tutkimuksen valitsin osaksi sen takia, että kandidaatintutkielmani kuului tähän tutkimusalaan, osaksi taas kiinnostuksen vuoksi. Kandidaatintutkimuksessani analysoin käännöksiä liettuan ja venäjän kielestä ja käytin vertailevaa tutkimustapaa. Siksi pro gradu -tutkielmaa varten tuntui relevantilta valita samanlainen menetelmä. Käännöstieteeseen perehdyin ensimmäistä kertaa Masarykin yliopistossa, jossa harjoittelimme kääntämistä aika usein. Ensimmäisinä vuosina käänsimme yksinkertaisia kirjallisia teoksia, mutta myöhemmin suuntauduimme myös tieteellisten tekstien suuntaan.

Tutkielman aiheeksi valitsin abessiivin osaksi sen takia, että sijalle ei ole vastinetta äidinkielessäni slovakissa. Tästä syystä on kiinnostavaa tutkia tätä sijaa vieraskielisen näkökulmasta. Suomen kielessä on muitakin sijoja, joille ei ole suoraa vastinetta äidinkielessäni, mutta tutkielman aiheeksi valitsin abessiivin, koska sija on muihin sijoihin verrattuna vain vähän tutkittu. Useimmiten abessiivi esiintyy MA-infinitiivin yhteydessä, jolle ei myöskään ole vastinetta slovakian kielessä. Siksi on mielestäni kiinnostavaa ottaa tutkielman aiheeksi juuri tämä muoto ja tutkia sen käännöksiä.

Analyysissa keskityn ensisijaisesti niihin rakenteisiin, joissa abessiivi esiintyy MA-infinitiivin yhteydessä. Huomioin myös nominitaivutuksessa esiintyvät abessiivimuodot, mutta aineistossani oletan niitä esiintyvän vain vähän. Tavoitteena on saada kokonaiskuva siitä, miten abessiivin päätte voidaan kääntää tšekin kieleen. Työssä aion kuitenkin mennä tämän tavoitteen yli. Asetan tšekinkieliset vastineet MA-infinitiivin abessiivin vastakohtaksi ja pyrin etsimään yhtäläisyyksiä niiden joukosta. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi menetelmänä toimii kaksisuuntainen kontrastiivinen kielentutkimus.

Seuraavassa alaluvussa esittelen tutkimuskysymykseni sekä hypoteesini. Alaluvussa 1.3. esittelen Mika Waltaria kirjailijana, kerron hänen merkittävistä töistään ja esittelen romaania *Sinuhe egyptiläinen*. Alaluvussa 1.4. kerron enemmän korpusaineistosta ja tulosten hausta. Esittelen rinnakkaiscorpusta sekä sitä, miten haut on tehty. Alaluvussa 1.5. perehdyn aiempiin tutkimuksiin ja esittelen niitä. Luvun 2 alussa kuvaan tarkemmin sekä abessiivia suomen sijana että MA-infinitiiviä. Alaluvuissa 2.2.–2.4. esittelen käyttämiäni menetelmiä ja metodeja. Kerron tarkemmin kontrastiivisesta tutkimuksesta ja sen soveltamisesta työhöni. Tämän työn kolmas luku on tarkoitettu varsinaiselle analyysille.

1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Ennen varsinaista analyysia minun on asetettava tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymykset ohjaavat minua tekemään päätelmiä ja samalla auttavat minua analyysin tekemisessä. Tätä tutkielmaa varten olen muodostanut seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Millä tavoilla voi suomen MA-infinitiivin abessiivirakenteen kääntää tšekin kieleen?

2) Millaisia eroja suomalaisten rakenteiden ja tšekinkielisten vastineiden semanttisissa piirteissä on?

Seuraavissa kappaleissa esittelen hypoteesini. Esittelemäni hypoteesit perustuvat kokemuksiini suomen kieltä vieraana kielenä opiskelevana sekä myös aiempiin käännösharjoitteluihin Masarykin yliopistossa Tšekissä. Ensimmäinen hypoteesini on, että MA-infinitiivin abessiivi kääntyy tšekin kieleen muinakin muotoina kuin verbeinä. Tämä hypoteesi perustuu siihen, että tšekki ja suomi ovat sekä rakenteellisesti että typologisesti kaukana toisistaan. Typologisesti suomi on agglutinoiva kieli, kun taas tšekki on flekteeraava kieli. Agglutinoivissa kielissä yksi morfeemi useimmiten ilmaisee yhtä funktiota, kun taas flekteeraavan kielen yhteen morfeemiin usein sisältyy useita merkityksiä. (Lehečková 2015: 9.)

Pääperustelu hypoteesiini on, että tšekin kielessä ei ole suoraa vastinetta abessiiville. Tšekin kielen sijajärjestelmässä ei ole olemassa mitään lähellekään vastaavaa kuin suomen abessiivi on. Tšekin nominien sijajärjestelmässä on seitsemän sijaa – nominatiivi, genetiivi, datiivi, akkusatiivi, lokatiivi, instrumentaali ja vokatiivi (Cvrček 2010: 171). Mikään niistä ei sisällä mitään abessiivin sijan merkityksistä. Sijajärjestelmän eroavuuksien lisäksi myös tšekin verbijärjestelmä poikkeaa suomen verbijärjestelmästä. Edelliseen viitaten tšekin kielessä on olemassa vain yksi perusinfinitiivi. Muita infinitiivejä, kuten MA-infinitiiviä tai E-infinitiiviä, ei tšekin kielessä esiinny. (Cvrček 2010: 295. Suomen infinitiiveistä ks. VISK 2008 § 1261).

Toinen hypoteesini on, että MA-infinitiivin abessiivi voi kääntyä tšekin kieleen niin, ettei käännökseen jää mitään alkuperäisen verbin merkityksestä. Tällä tarkoitan esimerkiksi tapausta, jossa suomen sananmuoto *tekemättä* kääntyisi käyttämättä verbiä *tehdä* käännöksessä. Perustelu tähän hypoteesiin liittyy siihen, että MA-infinitiivin abessiivi usein muodostaa leksikaalistuneen rakenteen, kuten esimerkiksi *siitä huolimatta* tai *lukuun ottamatta* (VISK 2008 § 696). Tämän tyyppiset leksikaalistuneet rakenteet ovat aika yleisiä, ja niiden merkitys ei useinkaan muodostu osiensa summasta. Siksi oletan, että leksikaalistuneet rakenteet voivat muodostaa analyysissäni oman ryhmänsä. Oletan, että näin on ainakin edellä mainittujen esimerkkien kohdalla, mutta hypoteesini voi toteutua muissakin tapauksissa.

1.3. Mika Waltari ja *Sinuhe egyptiläinen*

Mika Waltari on yksi tunnetuimpia ja merkittävimpiä Suomen kirjailijoita. Mika Waltari tunnetaan Helsingin kuvaajana ja helsinkiläiskirjailijana samoin kuin kansainvälisenä kirjailijana ja Theban, Jerusalemin, Istanbulin tai Rooman ikuistajana. Mika Waltari sai vuonna 1925 julkisuuteen ensimmäisen teoksensa – seikkailukertomus *Jumalaa paossa*. (Haavikko 2008: 53, 238, 240.)

Sodan jälkeen kesällä 1945 Mika Waltari kirjoitti romaanin *Sinuhe egyptiläinen*, josta tuli historiallisen romaanin klassikko ja maailmanmenestys. Teoksen laji, miljööt ja kerrostumat hahmottuivat vähitellen kirjailijan mielikuvituksessa. Romaanin kerroksisuus johtuu pitkästä kypsytelyajasta. (Haavikko 2008: 389.)

Sinuhe egyptiläinen on historiallinen romaani muinaisen Egyptin kulta-ajan lopulta 1390–1335 eKr., sotien ja maailmankatsomuksen murroksen kaudelta, jolloin farao Amenhotep IV noustuaan valaistuimelle luopui valtakunnan keskusjumala Ammonista ja julistautui Atonin suosikiksi: Ekhnatoniksi. Farao Ekhnatonin hahmo, hänen filosofiansa ja sen toteutus Egyptin valtakunnassa muodostavat romaanin päärunon. Idealisti-farao teki ainoalaatuisen kokeilun maailmanhistoriassa: hän perusti maan päälle rakkauden valtakunnan ja valon sekä vapautti kansan monien vaateliaitten jumalien vallasta. Ekhnaton on näkemykseltään Kristuksen edelläkävijä, mutta tästä eroaa yhteiskunnalliselta asemaltaan. (Haavikko 2008: 395.)

Romaanin historiallista tarkkuutta ja rikkautta on ihmetelty kaikkialla. Monessa maassa kirjoittajaa arveltiin egyptologiksi. Waltari samalla kirjoitti toisen maailmansodan Euroopasta historian valepuvussa: tuolloin elettiin jälleen murrosaikaa, kommunismin ja fasismin ideologioiden sokaisemat kansat oli usutettu tappamaan toisiaan. (Haavikko 2008: 396, 399.)

Sinuhe egyptiläinen on kokonaisrakenteeltaan ennen muuta maailmankatsomuksellinen teos. Romaani tutkii, mitkä ovat tasa-arvon ja rauhan mahdollisuudet maailmassa, jossa vallitsevat maalliset tarpeet, omistamisenheimo ja valtataistelu. *Sinuhe egyptiläisessä* Waltari halusi näyttää tavallisten ihmisten heikkouden ja kärsimykset ideologioiden ja valtakäyttäjien välissä. (Haavikko 2008: 407–409.)

1.4. Aineisto

Tutkimukseni aineistona käytän tšekkiläistä kansallista korpusta (Český národní korpus). Korpus sisältää paitsi erilaisia tšekinkielisiä eri lajeihin kuuluvia tekstejä myös vieraiden kielten kokoelmia. Tutkielmaani varten käytän alakorpusta eli subkorpusta, johon on koottu erilaisia suomenkielisiä tekstejä. Korpukseen sisältyy muun muassa tekstityksiä, virallisia Euroopan unionin käännöksiä sekä uskonnollisia ja oikeudellisia tekstejä. Tätä työtä varten valitsin kaunokirjallisen teoksen, koska saatavilla olevista teksteistä kaunokirjallisuus kiinnostaa minua eniten. Korpuksen kaunokirjallisuuden osiossa jokaista suomalaista alkuperäisteosta vastaa kokonainen tšekkiläinen käännös. Näin voidaan korpustyökalun avulla käsitellä kahta tekstiä rinnakkain. Tämän tyyppistä subkorpusta, jota analyysissä käytän, kutsutaan rinnakkaiskorpukseksi. Rinnakkaiskorpus helpottaa huomattavasti aineiston käsittelyä, koska tulokset on saatavilla heti molemmista kielistä, kuten näkyy kuvassa 1. Vasemmalla olevassa sarakkeessa näkyy alkuperäinen suomenkielinen teksti, kun taas oikealla olevassa sarakkeessa on vastaava tšekkiläinen käännös. Punaisella lihavoidut muodot ovat haettuja MA-infinitiivin abessiivimuotoja.

KUVA 1. Suomalainen ja tšekkiläinen rinnakkaiskorpus.

Vyskytú: 307 i.p.m.: 1 087,8 vztáženo k subkorpusu "Sinuhe" ARF: - Vysledek je setridn 1 / 8			
Vybér řádkú: základní			
InterCorp v13 - Finnish			
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Yksinkertaisuudessaan he sanoivat minua jumalien lahjaksi aavistamatta paha , minkä tämä lahja tuli tuottamaan heille .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Ve své prostotě řekl , že jsem darem od bohů , aniž tušili neštěstí , která jim ten dar měl přinést .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Tätä Theban köyhien kaupunginosan lemua opin lapsena rakastamaan milloinkaan sitä unohtamatta .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Tuto vůni chudé čtvrti vesetské jsem se naučil milovat od svého dětství a nemohu na ni zapomenout .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Äiti vei minut katsomaan puuseppien työpajoja ja näyttelle asetettuja puuveistoksia orjista ja palvelijoista , jotka pappien loihittimina tuonpuoleisessa maailmassa vastasivat omistajansa puolesta ja tekivät työtä hänen tarvitsematta someaan liikauttaa .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Matka mne odvedla podivat se na dílny truhlářů a na dřevěné sošky otroků a služebníků , kteří - díky zafikadlům kněží - budou v zárobí pracovat za své majitele , aniž tito pohnou prstem .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Rantalaiturilla hän pysähtyi katselemaan lotjaa , josta hikiset kantajat selät väärinä purkivat laiturille mattoihin neulottuja tavaroita .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Na nábreží se zastavil a pozoroval pramici , z níž vynášeli zpočení nosiči na ohnutých hřbetech zboží zašité do rohoží .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Mikään paha teko ei jäänyt rankaisematta .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Žádný špatný čin neunikne trestu .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Silti Ammon tarvitsee lakkamatta uusia palvelijoita .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	A přece Amon potřebuje neustále nové služebníky .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Neekerit viskasivat kantotuolin akaasiapensaihin ja istuutuivat maahan käskyä odottamatta .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Nubijci hodili nosítka do akáciového křoví a posadili se na zem , aniž čekali na rozkaz .
☐ Waltari, Mika + Sinuhe egyptiläinen	Minä kaasin vettä hänen käsilleen hänen vastaväitteistään huolimatta ja ojensin hänelle pellavapyyhkeen , mutta hän pyysi minua kuivaamaan kätensä , koska olin ne kastellutkin , ja tehtyäni sen hän kiitti minua ystävällisesti ja sanoi minua kauniiksi pojaksi .	Waltari, Mika + Egyptfan Sinuhet	Nalil jsem mu vodu na ruce přes jeho odmítání a podal mu lněnou rousku , avšak on mne poprosil , abych mu osušil ruce já , ježto jsem mu je polil , a když jsem tak učinil , poděkoval mi vldně a nazval mne krásným chlapcem .

Suomenkieliset teokset korpuksessa ovat vuosilta 1945–1990, ja melkein kaikki teokset ovat korpuksessa annotoituina¹. Saatavilla olevista suomalaisista teoksista valitsin romaanin *Sinuhe egyptiläinen*, koska teoksen laajuus tarjoaa riittävän määrän aineistoa analyysia varten. Tämän romaanin valitsin myös sen takia, koska se on minulle läheinen ja pidän teoksesta kokonaisuutena. Oletus on, että teoksen laajuus tarjoaa esimerkkejä, joiden ympäristö on hyvin monipuolinen. Analyysissä keskityn ensisijaisesti MA-infinitiivin muotoihin. Abessiivimuotoisia substantiiveja esiintyy teoksessa vähän, mutta nekin otan analyysissä huomioon.

Haut tätä analyysia varten teen korpuksen asetuksen avulla, joka mahdollistaa abessiivitapausten etsimisen. Käytännössä kirjoitan korpuksen hakukenttään *. *matta ja . *mättä*. Piste edustaa mitä tahansa merkkiä, ja asteriski taas edustaa kuinka monen merkin sarjaa tahansa. Tästä hausta saan MA-infinitiivin abessiivin tapauksia ilman possessiivisuffikseja. Näihin tuloksiin ohjelma virheellisesti laskee muodot kuten *mattoihin*, mutta koska niitä on tuloksissa vain vähän, virheelliset tulokset voin poistaa myös manuaalisesti. Kun hain MA-infinitiivin abessiivin possessiivisuffiksillisia muotoja, lisäsin sijapäätteen perään kyseisen possessiivisuffiksin (*-ni -si, -An -nsA -mme ja -nne*).

Romaanissa *Sinuhe egyptiläinen* esiintyy 465 MA-infinitiivin abessiivimuotoa ilman possessiivisuffiksia. Näiden lisäksi tekstissä on yksitoista tapausta, joissa MA-infinitiivin abessiivi esiintyy possessiivisuffiksin kanssa. Tämä tulos osoittaa, että abessiivin käytössä verbitaivutuksessa on selvä suuntaus. Yleisimmin sija esiintyy ilman possessiivisuffiksia. Abessiivisija esiintyy enimmäkseen infinitiivimuotoisissa adverbeissa. (VISK 2008 § 387.) Nominien taivutukseen kuuluvia abessiivimuotoja on tekstissä 23. Abessiivissa esiintyviä substantiiveja on vain kolme: *vaiva, huoli* ja *syy*. Abessiivimuotoinen substantiivi *vaivatta* esiintyy tekstissä viisi kertaa, *huoletta* viisitoista kertaa ja *syyttä* kolme kertaa. Abessiivisijaiset possessiivisuffiksilliset nominimuodot ovat periaatteessa mahdollisia, mutta niitä ei esiinny. (VISK 2008 § 97.) Seuraavassa kappaleessa tarkemmin esittelen MA-infinitiivin abessiivimuotojen distribuutio verbeittain.

¹ **Annotointi** on kielitieteellistä metadattaa, joka on lisätty korpuksessa oleviin teksteihin ja joka antaa käyttäjälle lisää tietoa (Jantunen, Brunni, Lehto & Airaksinen 2014: 61).

MA-infinitiivin abessiivimuodossa ilman possessiivisuffiksia esiintyviä verbejä on tekstissä 155. Useimmiten MA-infinitiivin abessiivimuodossa esiintyvät verbit ovat *huolia* (52 kertaa), *lakata* (46 kertaa), *epäillä* (20 kertaa), *välittää* (17 kertaa), *pyytää* (14 kertaa), *viipyä* (12 kertaa) sekä *tuntea* (11 kertaa). Muut verbit esiintyvät MA-infinitiivin abessiivissa alle kymmenen kertaa. Suuri osa verbeistä on myös sellaisia, jotka esiintyvät tekstissä vain kerran. Tästä voin päätellä, että suurin osa verbeistä esiintyy tekstissä kerran tai enintään muutama kertaa, kun taas harva joukko verbejä toistuu monta kertaa. Tästä distribuutiosta kiinnostavaksi osoittautui myös se, että useimmiten toistuu sananmuoto *huolimatta*, joka on leksikaalistunut MA-infinitiivin abessiivimuoto (VISK 2008 § 696).

MA-infinitiivin possessiivisuffiksillisia abessiivimuotoja esiintyy romaanissa vain yksitoista kertaa. Verbi *tietää* esiintyy possessiivisuffiksillisena kuusi kertaa yksikön ensimmäisessä persoonassa (tietämättäni), kerran monikon ensimmäisessä persoonassa (tietämättämme) ja kerran yksikön tai monikon kolmannessa persoonassa (tietämättään). Verbi *huomata* esiintyy kaksi kertaa yksikön tai monikon kolmannessa persoonassa (huomamattaan), ja verbi *aavistaa* esiintyy kerran yksikön tai monikon kolmannessa persoonassa (aavistamattaan).

1.5. Aiempi tutkimus aiheesta

Suomessa on tehty vain vähän suomen ja tšekin kielen välistä tutkimusta. Toisaalta tšekiläisissä yliopistoissa tehdään vertailevaa tutkimusta huomattavasti enemmän, vaikkakin tälle tutkimukselle on siitä valitettavasti vain vähän hyötyä, koska tšekissä tehdyissä tutkimuksissa keskitytään pääasialisesti tšekin tai slovakian kieleen. Suomen kieleen nojataan vain vertailussa osoittamaan alkuperäistä versiota.

Masarykin yliopistossa Brnossa on tehty viime vuosina erilaisia tutkimuksia, mutta abessiivi esiintyy vain muutamissa niistä. Kahdessa Masarykin yliopistossa tehdyssä työssä käsitellään abessiivia suomen kielen sijana sellaisenaan. Toisessa abessiivia verrataan käännöksiin, toisessa työssä taas abessiivia kuvataan. Seuraavissa kappaleissa esittelen kaksi tutkielmaa Masarykin yliopistosta, jotka käsittelevät abessiivia.

Gavurníková (2008) tarkastelee kandidaatintutkielmassaan *Negace ve finštině pomoci abessivu a slovtvorních suffixů -maton/mätön, -ton/tön* kiellon muodostamista suomen kielessä. Työ keskittyy ensisijaisesti abessiiviin sekä suffikseihin *-mAtOn/-tOn* ja niiden muodostamiin johdoksiin. Ensin Gavurníková kuvaa abessiivia ja sen käyttöä, sen jälkeen esittelee esimerkkejä sekä kaunokirjallisuuden että tietokirjallisuuden teksteistä. Seuraavissa luvuissa Gavurníková kuvaa karitiivisia adjektiiveja ja substantiiveja esimerkiksi *arvaamaton* tai *työtön* sekä esittelee niiden merkityksiä ja esiintymisympäristöä. Hän katsoo työssään myös muita kieltoja ilmaisevia tapoja suomen kielessä, kuten preffiksin *-epä* ja adpositiot *ilman* ja *vaille*. Viimeisessä luvussa on puhe abessiivitapausten esiintymisfrekvenssistä ja sen riippuvuudesta tekstilajista. Kokonaisuudessaan Gavurníkován työ keskittyy kiellon muodostamiseen suomen kielessä. (Gavurníková 2008: 21–32.) Työstä kuitenkin puuttuu teoreettista sitoutumista.

Chaloupková (2017) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan *Koncepty „komitativ“ a „abessiv“ ve finštině a estonštině* käsitteitä *abessivi* ja *komitatiivi* suomessa ja virossa. Tutkimusmenetelmänä hän käyttää vertailevaa kielentutkimusta. Aineistona tässä tutkimuksessa toimi tšekkiläinen kansallinen korpus. Korpuksessa Chaloupková keskittyy erilaisiin suomalaisiin ja virolaisiin teksteihin. Aineistoon kuuluu tekstityksiä, juridisia tekstejä sekä virallisia Euroopan parlamentin asiakirjoja. Alkuluvuissa Chaloupková esittelee abessiivia ja komitatiivia sijoina suomessa ja virossa. Samalla hän kuvaa niiden vastineita tšekin kielessä. Paitsi sijoja hän esittelee myös adpositioita, kuten *kanssa*, *mukana* tai *ilman*. Analyysiluvussa Chaloupková vertaa sijojen ja adpositioiden esimerkkejä käännettyihin muotoihin ja vertaa niiden käyttöfrekvenssejä. Analyysissä hän jakaa esimerkkejä esimerkiksi elollisiin ja elottomiin olentoihin. Sen pohjalta hän tekee päätelmiä sijojen frekvensseistä verrattuna adpositioihin. (Chaloupková 2017: 36.)

Kuten mainitsin tämän alaluvun alussa, Masarykin yliopistossa on tutkimuksissa käytetty vertailevaa tutkimustapaa usein, vaikka niiden aiheeksi ei ole valikoitunut abessiivi. Vertailevaa tutkimustapaa käytetään esimerkiksi seuraavissa tutkimustoissa: Palátová (2018), Rellová (2013), Matušková (2014), Nývltová (2012), Hortová (2006), Kailová (2006) Jungová (2021). Samanlaista kansainvälistä korpusta hyödyntää Dorňáková (2013).

Suomessa on abessiivia tutkittu vähän. Syynä siihen lienee se, että abessiivin käyttöfrekvenssi on vähäinen, ja siksi sen tutkimiseen ei kiinnitetä paljon huomiota. Tuore Ylikosken artikkeli *Abessiivin apologia* (2021) kuitenkin pyrkii näyttämään sijan toisenkin puolen. Artikkelissaan tekijä pyrkii kuvaamaan abessiivin esiintymistä nykysuomessa, mutta rajaa MA-infinitiivin abessiivin tutkimusasetelman ulkopuolelle. (Ylikoski 2021: 140.)

Yksi merkittävimpiä abessiivia tarkastelevia teoksia on Pantermöllerin saksankielinen monografia *Der Finnische Abessiv: Ein Kasus zwischen spontanen Wandel und gezielter Sprachplanung* (Pantermöller 2010). Arja Hamarin (2011) arvostelu teoksesta esittelee monografian suomenkielisillekin lukijoille. Hamarin (2011: 626) mukaan Pantermöller pyrkii tutkimuksessa selvittämään muun muassa sitä, kuinka, milloin ja miksi abessiivisuuden ilmaisun variaatio kehittyi, sekä sitä, millaiset mekanismit vaikuttivat ilmaisutapojen vakiintumiseen nykyiselle kannalle kirjoitetussa kielessä. Tämä diakronisesti suuntautuva monografia ei tarjoa hyödyllistä tietoa tutkimustani varten, mutta silti pidän tärkeänä mainita monografian, koska kyse on yksi laajimmista teoksista abessiivista. Tämä monografia jää myös saksankielisyytensä vuoksi työni ulkopuolelle.

Markus Hamunen (2018) käsittelee artikkelissaan *-mAttA-rakenteen kognitiivista semantiikkaa* MA-infinitiivin abessiivin kognitiivista semantiikkaa. Hamunen (2018: 358) tarkastelee infinitiivirakenteen semantiikkaa käyttäen aineistona kolmea erityyppistä korpusa: Lauseopin arkiston murrekorpusta (LA), Digitaalisen muoto-opin arkiston (DMA) aineistoa sekä *Suomen murteiden sanakirjan* painettuja osia 1–8. Vaikka tässä onkin kyse murreaineistosta, mielenkiintoiseksi osoittautui kustakin korpuksesta löydettyjen *mAttA*-infinitiivin eri käyttötapojen lukumäärät. Valtaosassa hakutuloksista MA-infinitiivin abessiivi muodostaa verbien *olla*, *jäädä*, *jättää* ja *heittää* kanssa verbiliiton. (Hamunen 2018: 358–359.) Tämä huomautus on kiinnostava sen takia, että samanlaisen tendenssin voisin löytää tuloksistani.

2. TUTKIMUKSEN METODIT JA TEOREETTINEN TAUSTA

Tutkimuksessani käytän korpuspohjaista menetelmää, koska aineistona toimii tšekkiläinen kansallinen korpus². Metodiksi valitsin kontrastiivisen kielentutkimuksen. Kontrastiivisessa tutkimuksessa taas käytän kaksisuuntaista kontrastiivista menetelmää. Käytetystä menetelmästä ja metodeista kerron enemmän tässä luvussa.

2.1. Suomen abessiivista ja MA-infinitiivistä

Tämän tutkielman analyysi keskittyy ensisijaisesti abessiiviin verbitaivutukseen, mutta huomioin myös nominitaivutuksessa esiintyvän abessiivin. Pidän siis tärkeänä esitellä abessiivin roolin sekä nominien että MA-infinitiivin yhteydessä. Tässä alaluvussa kuvaan tarkemmin sekä abessiivia suomen kielen sijajärjestelmän osana että MA-infinitiiviä.

Abessiivi on suomen kielen sijapäätte, joka liittyy sekä nominien että infiniittisten verbien taivutukseen. Sija luokitellaan komitatiivin ja instruktiivin kanssa vajaakäyttöisiksi sijoiksi, koska niiden käyttöön liittyy morfologisia ja leksikaalisia rajoituksia (VISK 2008 § 1261). Abessiivin päätte on *-ttA*, ja se liittyy heikkoon vokaalivartaloon. Nykysuomen nominien taivutuksessa abessiivia ovat syrjäyttäneet produktiivisemmat prepositiokonstruktio, kuten esimerkiksi *ilman leipää* (vrt. *leivättä*). Nykykielessä abessiivia käytetään yleisimmin MA-infinitiivin taivutuksessa. (VISK 2008 § 494, § 1628.)

MA-infinitiivi eli kolmas infinitiivi on suomen kielen infinitiivi, jossa *-mA*-aines liittyy vahvaan vokaalivartaloon. Sijataivutus suomen infiniitiveillä on vain osittainen, mutta lukutaivutusta infiniitivimuodoilla ei esiinny ollenkaan. (VISK 2008 § 490.) MA-infiniitiveillä on vaillinainen sijataivutus, mikä tarkoittaa, että MA-infinitiiviin voi liittyä vain kuusi sijaa: elatiivi, inessiivi, illatiivi, abessiivi, adessiivi ja marginaalisesti myös instruktiivi (VISK 2008 § 121). Tässä työssä on huomio kiinnitetty vain yhteen MA-infinitiivin

² Fárová, L. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – finština, verze 13 z 1.11.2020*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. Saatavilla [www-sivuilta http://www.korpus.cz](http://www.korpus.cz)

sijapäätteeseen, abessiiviin, koska tämän työn laajuus ei salli ottamaan analyysiin muitakin MA-infinitiivin muotoja.

Verbin infinitiivimuodot taipuvat osittain nominien, osittain verbien tapaan. Infinitiivit voivat saada laajennuksia, kuten objektin, mutta finiittiverbin tuntomerkit, modus ja tempus, niiltä puuttuvat. Osassa infinitiivimuodoista voidaan ilmaista persoonaa samaan tapaan kuin substantiiveissa (*tekemättään*), possessiivisuffiksilla, mutta infinitiivimuodoilla ei ole substantiiveille ominaista lukutaivutusta. Suomen kielen infinitiiveistä passiivimuoto on vain E-infinitiivillä, esimerkiksi *sanottaessa*. MA-infinitiivit siis eivät esiinny passiivimuodoissa. Infinitiivien muodostamat lausekkeet esiintyvät tyypillisesti lauseissa substantiivilausekkeen tehtävissä, esimerkiksi subjektina tai objektina. (VISK 2008 § 490.)

Abessiivisija sisältävä lauseke ilmaisee yleensä sen, mitä ilman jokin on tai tapahtuu. Jos kyse on abessiivisijaisesta substantiivista, lause ilmaisee entiteetin olemassa olemattomuutta tai puuttumista. Abessiivimuodossa oleva substantiivi yksikössä ei voi saada kongruoivaa adjektiivimääritettä (*hyvättä rahatta, *suuremmatta ongelmatta). Mahdolliset ovat vain monikollisia komparatiivimuotoisia määritteitä; monet niistä ovat leksikaalistuneita sanontoja, kuten näkyy seuraavassa esimerkissä (Ja **pitemmittä puheitta** suoraan asiaan). Semanttisesti yhtenäisenä ryhmänä pidetään abessiivisijaisia substantiiveja, jotka ilmaisevat estettä tai ongelmaa. Edellä mainittuja abessiivisijaisia substantiiveja on esimerkiksi *esteettä* tai *rajoituksitta*, joiden merkitysvastine on useissa tapauksissa *-tOn*-loppuisesta karitiivadjektiivista muodostettu *sti*-adverbi, esimerkiksi *esteettömästi*, tai *ilman*-lauseke (Näin vesi pääsee **esteettä** valumaan pois). Abessiivisijainen tavun adverbialli osoittaa lisäksi perusteen, syyn, luvan tai tuloksen puutetta tai jonkin tilanteeseen liittyvän entiteetin puuttumista (Rajan yli **luvatta** Yhdysvaltoihin päässeet maahanmuuttajat) ja (Helsingissä pärjää **autotta**). (VISK 2008 § 1262.)

MA-infinitiivissä abessiivi ilmaisee, että tila tai tapahtuma ei toteudu. (VISK 2008 § 515). Abessiivi on MA-infinitiivin sijana suhteellisen tavallinen (VISK 2008 § 1262). E-infinitiivin instruktiivi ja kaksi MA-infinitiivin muotoa, abessiivi ja adessiivi, muodostavat lausekkeita, jotka ilmaisevat laajassa mielessä tapaa ja jotka toimivat adverbialimääritteenä. Ne kuvaavat yleensä sitä, miten vallitsevan verbin ilmaisema tilanne toteutuu. (VISK 2008 § 515.) MA-infinitiivin abessiivi ja adessiivi ovat toisiinsa samantapaisessa

käytössä. Adessiivi ilmaisee keinoa tai tapaa, ja abessiivi on muun muassa sen kielteinen vastine. Abessiivi usein esiintyy merkitykseltään negatiivisissa verbiliitoissa. (VISK 2008 § 494.) Seuraava esimerkki (Suomalaisia sieniä voi syödä **rajoituksetta**) edustaa abessiivisijaista substantiivia. Esimerkki (Hän seiso*i* totisena ovensuussa sanaakaan **sa-nomatta**) taas edustaa MA-infinitiivissä olevaa abessiivitapausta. (VISK 2008 §1628, 1627.) Viitatessa edelliseen rakenne *-mAttA* toimii usein E-infinitiivin ja MA-infinitiivin adessiivin kielteisenä vastineena, kuten kuvaavat seuraavat esimerkit (Säästyin flunssalta **ottamalla** rokotuksen ~ **ottamatta** rokotusta.) ja (He seisoivat jonossa **jutellen** keskenään ~ **juttelematta** keskenään). (VISK 2008 § 515).

2.2. Kontrastiivinen kielentutkimus

James (1980: 4) jakaa kieltenvälisen kielitieteen kolmeen alaan: käännösteoriaan, virheanalyysiin ja kontrastiiviseen analyysiin. Tässä tutkielmassa käytän kontrastiivista analyysiä, koska se sopii parhaiten kahden kielen vertailuun tai kontrastointiin. Koska aineistona toimii suomen- ja tšekinkielinen korpus, käyttämäni analyysitapaa kutsutaan kontrastiiviseksi korpusanalyysiksi.

Vertailevaa kielentutkimusta voidaan lähestyä myös toisella tavalla: diakronisesti ja synkronisesti. Diakroninen lähestymistapa kutsutaan myös historialliseksi lähestymistavaksi, jossa otetaan huomioon kielen eri kehittämissivaiheet. Diakroninen lähestymistapa ei sovi tutkimukseeni, siksi sitä en selitä enemmän. Synkroniset lähestymistavat jakautuvat vielä kielitypologiaan ja kontrastiiviseen tutkimukseen. Edellä mainitut lähestymistavat eroavat ensinnäkin siinä, että typologisessa tutkimuksessa verrattavia kieliä on useita, kun taas kontrastiivisessa tutkimuksessa verrataan yleensä vain kahta kieltä keskenään. (Kolehmainen, Miestamo & Nordlund 2013: 97.) Edellisen virkkeen pohjalta on selvää, että kontrastiivinen kielentutkimus parhaiten sopii tämän työn analyysiin, koska työssä käsittelen vain kahta kieltä.

Kontrastiivinen kielentutkimus keskittää huomionsa kahteen kieleen ja tutkii niiden yhtäläisyyksiä ja eroja. Kun kielen typologia luokittelee kieliä niiden yhtäläisyyksien pohjalta typologisesti, kontrastiivinen kielentutkimus taas pyrkii kuvaamaan ja huomaamaan kielten eroja ja yhtäläisyyksiä. Kontrastiivinen kielentutkimus voi keskittyä kahteen

kieleen, joita ei yhdistä mikään typologinen piirre. (Krzyszowski 1990: 9–10.) Koska suomi ja tšekki eivät ole typologisesti lähellä toisiaan, kontrastiivinen kielentutkimus osoittautui sopivimmaksi viitekehyykseksi työtäni varten.

James (1980: 2) viittaa komparatiiviseen näkökulmaan sanoen, että jokaisella kielellä on tarpeeksi yhdistäviä piirteitä muiden kielten kanssa ja siksi ne ovat keskenään vertailukelpoisia. Kaiken vertailevan tutkimuksen lähtökohtana on oletus siitä, että kieliä voi verrata keskenään. Kontrastiivisessa tutkimuksessa oletetaan lisäksi, että kieliä voi kontrastoida niiden välisten erojen ja yhtäläisyyksien toteamiseksi. Tämä edellyttää, että kaikissa kielissä – kontrastiivinen tutkimushan ei rajoitu vain typologisesti tai geneettisesti samankaltaisiin kieliin – on jotain samanlaista ja että kaikissa kielissä, myös geneettisesti ja typologisesti samankaltaisissa, on jotakin erilaista. (Kolehmainen ym. 2013: 99–100.)

Kontrastiivisen kielentutkimuksen analyysi jakautuu kahteen vaiheeseen, kuvaamiseen ja vertaamiseen. Nämä vaiheet luonnollisesti suoritetaan edellä mainitussa järjestyksessä. (James 1980: 63.) Krzyszowskin (1990: 35–45) mukaan on lisäksi välttämätöntä todeta, ovatko kontrastoitaviksi aiotut kielen ilmiöt todella keskenään vertailukelpoisia, ja jos ovat, niin millä perusteella. Vastauksen siihen, millä perusteella on mahdollista kontrastoida abessiivia analyysissäni, voi löytää universalistisesta kategorianäkemyksestä. Seuraavissa kappaleissa sovellan universaalista kategorianäkemyksestä työni viitekehyykseen.

Universaalisen kategorianäkemys mukaan on olemassa kaikille kielille yhteisiä kielenvälisiä kategorioita, jotka ovat ontologisesti tai psykologisesti tosia, ja kielikohtaiset kategoriat ovat näiden universaalien kategorioiden ilmentymiä. Kielenväliset kategoriat, kuten substantiivi, verbi, objekti tai subjekti, saavat erilaisia ilmaisuja eri kielissä, mutta kyseessä on aina saman universaalien kategorian kielikohtainen edustaja. (Kolehmainen, ym. 2013: 30.) Näin ollen minun on etsittävä, mikä universaali kategoria yhdistää abessiivin tšekkiläisiin vastineisiin aineistossani.

Kontrastiivista kielentutkimusta voi suorittaa esimerkiksi fonologian, semantiikan tai sanaston tasolla (Jaszczolt 2003: 441). Kuten alaluvussa 1.2. mainitsin, tšekin kielessä ei ole suoraa vastinetta suomen abessiiville, joten morfologian tasolla en voi aineistoani analysoida. Voisin lähestyä aineistoa kuitenkin leksikaalisella tasolla. Kuten James toteaa, leksikaalinen kontrastointi on jokseenkin ongelmattonta, koska leksikaalisissa

kontrastoinneissa vertailuperustana toimivat semanttiset piirteet (Kolehmainen ym. 2013: 105). Universaaliksi kategoriaksi voisin siis asettaa semanttisen piirteen 'ilman/vaille', koska tämä piirre on yhteinen molemmille kielille. Näin universaali kategoria muodostaisi *tertium comparationiksen* eli vertailuperustan. Vertailuperustasta kerron enemmän alaluvussa 2.3.

2.3. *Tertium comparationis* eli vertailuperusta

Tertium comparationis eli vertailuperusta on samanlaisuus eli se muuttumaton suure, joka yhdistää molempia verrattavia kieliä (Kolehmainen ym. 2013: 104). Ilman vertailuperustaa kontrastiivinen analyysi ei onnistu. On hyväksytty, että väitteet ja merkitysyksiköt ovat kielestä riippumattomia. Näin ne muodostavat *tertium comparationis* eli universaalien semanttisen luokan, joka toteutuu jokaisessa kielessä virkkeinä. (Jaszczolt 2003: 458.) Jamesin (1980: 168) mukaan riittävä peruste vertailuun on yhteisten samankaltaisuuksien olemassaolo. Kahdella verrattavalla ilmiöllä pitää joka tapauksessa olla joku yhteinen piirre.

James (1980) ehdottaa vertailuperustaksi kolmea vaihtoehtoa: pintarakenteen eli muotoon perustuvan formaalisen ekvivalenssi, syvärakenteen eli merkitykseen perustuvan semanttisen ekvivalenssi tai käännösvastaavuus eli käännösekvivalenssi (Kolehmainen ym. 2013: 105). Seuraavissa kappaleissa pyrin etsimään sopivimman vertailuperusteen analyysiini.

Pintarakenne vertailuperustana on mahdollista silloin, kun verrattavien kielten yhteinen kieliopillinen luokka on sisäiseltä rakenteeltaan samankaltainen. Pintarakenne koskee morfologisesti ja rakenteellisesti samankaltaisia kieliopillisiä luokkia. Pintarakenteet ovat niitä rakenteita, jotka vieraan kielen oppijat omaksuvat ensin. Oppijat luonnollisesti rinnastavat oman kielen pintarakenteet vieraan kielen pintarakenteisiin. (James 1980: 170.)

Samaa ajatuksellista sisältöä kantavat virkkeet muodostavat syvärakenteita. Silloin niillä on yhteinen syvärakenne. Näitä syvärakenteita voidaan kutsua kieltenvälisiksi kiertoilmaisuuksi eli parafraaseiksi. Pohjana tähän käsitykseen on, että kahden erikielisten

virkkeiden sisältö johtuu samasta syvärakenteesta. Syvärakenteet ovat yhteisiä kaikille kielille ja toteutuvat kielissä eri muotoina. (James 1980: 171.)

Käännösvastaavuus taas tarkoittaa merkityksen samanlaisuutta. Tämän näkökulman mukaan analyysissä kontrastoidaan virkkeet, jotka tarkoittavat samaa. Usein on kuitenkin haastavaa päättää, tarkoittavatko virkkeet samaa vai eivät. Siksi tutkijoiden on etsittävä käännösvastaavuuden objektiivista määritelmää. Käännösvastaavuus voidaan määritellä syvärakenteen identiteetin kannalta. Vastaavilla rakenteilla on identtinen syvärakenne, vaikka niiden ulkonäkö eli pintarakenne poikkeavat. (James 1980: 175.) Kun kyse on vastaavuudesta, meidän on erotettava syntaktinen, pragmaattinen ja semanttinen vastaavuus.

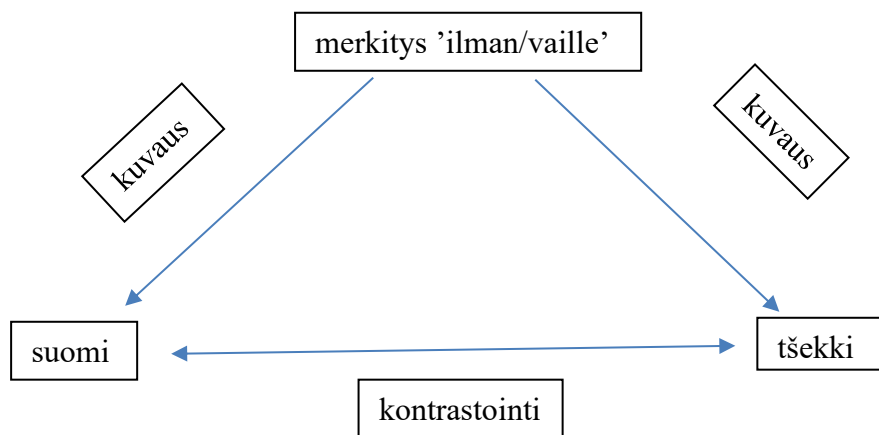
Niistä kolmesta lähestymistavoista on Jamesin mielestä paras juuri käännösekvivalenssi, jonka hän määrittelee seuraavasti: ”Kielen L1 ja L2 muodot, olivatpa ne sitten kuinka toisistaan poikkeavia tahansa, ovat vertailukelpoisia silloin, kun ne ovat semanttisesti ja pragmaattisesti ekvivalenteja” (Kolehmainen ym. 2013: 105). Tämä lähestymistapa näyttää soveltuvan hyvin myös minun työhöni, koska analyysissäni ensisijaisesti tutkin käännöstä.

Asiaa voi lähestyä myös eri näkökulmasta. Krzeszowskin (1990: 28, 162) mukaan kielten rakenteita kontrastoitaessa tulee aina tukeutua semanttis-syntaktiseen ekvivalenssiin, jonka hän ymmärtää hyvin muodostuneiden sanasanaisten käännösten merkitysvastaavuutena. Näin määriteltynä semanttis-syntaktisessa ekvivalenssissa yhdistyvät perinnäiset formaalisen, semanttisen ja käännösekvivalenssin ominaisuudet niin, että syntyy moniulotteinen ekvivalenssin käsite, jossa kontrastoitavien rakenteiden semanttinen samankaltaisuus ja niiden keskinäisten käännösten sanasanainen vastaavuus ikään kuin kontrolloivat toisiaan.

Vaikka MA-infinitiivin abessiivimuoto onkin kielen rakenne, josta oli edellisessä kappaleessa puhe, analyysissäni kiinnitän enemmän huomiota rakenteen merkitykseen. Siksi juuri merkitysvastaavuus on se, mikä kiinnostaa minua eniten. Näin ollen universaalina kategoriana analyysissäni voi toimia merkitys 'ilman, vaille'. Tuolloin mainitsemani semanttinen piirre toimisi myös Krzeszowskin ehdottamana semanttis-syntaktisena ekvivalenssina (Krzeszowski 1990: 28).

2.4. Kaksisuuntainen kontrastointi

Kun puhutaan kontrastoinnista, tärkeää on kysymys kontrastoinnin suunnasta. Yksisuuntaisessa kontrastoinnissa kontrastoitavaksi valitaan tietty kielellinen muoto, ja sitten sille etsitään vastineita kohdekielestä. Kaksisuuntaisessa kontrastoinnissa lähtökohdaksi on otettava kontrastoitavista kielistä riippumaton vertailuperusta, tertium comparationis, johon kummankin kielen tiettyä ilmiötä verrataan. (Kolehmainen ym. 2013: 110.) Peruskaava kaksisuuntaisessa kontrastoinnissa on seuraava. Ensin valitaan vertailuperustaksi jokin merkityskategoria (tässä työssä merkitys 'ilman/vaille'), jonka ilmaisukeinot kuvataan ensiksi molemmissa kielissä erikseen. Sen jälkeen näitä ilmaisukeinoja voidaan verrata keskenään, sillä kontrastiivisen analyysin kulkusuunta on aina kuvauksesta kontrastointiin. (Kolehmainen ym. 2013: 116.) Kaksisuuntaisen kontrastoinnin peruskaavaa kuvaa hyvin kuvio 1.

KUVIO 1. Kaksisuuntainen kontrastointi (Kolehmainen ym. 2013: 117).

Tässä työssä en kuitenkaan seuraa kaksisuuntaisen kontrastoinnin peruskaavaa, koska en etukäteen tiedä, enkä kuvaa merkityksen 'ilman/vaille' ilmaisukeinoja tšekin kielessä. Merkityksen ilmaisukeinoista tšekin kielessä saan selvää vasta varsinaisessa analyysissä. Toisaalta työn teorialuvussa kuvaan kyseessä olevan merkityksen ilmaisukeinoja suomen kielessä, jotka tässä työssä ovat hyvin rajattuja (MA-infinitiivin abessiivi). Varsinainen kontrastointikin tapahtuu poikkeavalla tavalla verrattuna kaksisuuntaisen kontrastoinnin peruskaavaan. Peruskaavan mukaan kontrastoisin tietyn ilmiön kahteen kieleen yhtä

aikaa. Tässä työssä kuitenkin etenen niin, että ensin kontrastoin suomen MA-infinitiivin abessiivimuotoja käännökseen, ja vasta sitten vertaan saatuja tuloksia alkuperäiseen tekstiin. Tämä poikkeavuus johtuu siitä, että asetin lähtökohdaksi vain suomalaisen tekstin, enkä etukäteen tiedä kohdekielen vastineista mitään.

Krzeszowski lähestyy kysymystä, miten kontrastointi oikein tapahtuu, kolmen eri mahdollisuuden kannalta:

- ilmiö X kielessä A on samanlainen kuin ilmiö Y kielessä B
- ilmiö X kielessä A on erilainen kuin ilmiö Y kielessä B
- ilmiöllä X kielessä A ei ole vastinetta kielessä B

On selvää, että työni perustuu kolmanteen vaihtoehtoon eli siihen, ettei tšekin kielessä ole suoraa abessiivin vastinetta. (Krzeszowski 1990: 37–45.) Juuri sen takia, että vastinetta ei ole olemassa, vertailuperusta on välttämätön.

3. ANALYYSI

Tämän analyysin tavoitteena on verrattavien kielten erojen ja yhtäläisyyksien kartoittaminen. Kaiken kontrastiivisen tutkimuksen ytimessä on kuitenkin aina varsinainen kontrastiivinen analyysi eli kielten tai niiden osajärjestelmien systemaattinen vastakkainasettelu erojen ja yhtäläisyyksien toteamiseksi (Kolehmainen ym. 2013: 99–102). Kun tutkitaan käännöksiä, helposti tulee mieleen käsitys, että kieliä verrataan. Kielten vertaaminen on kuitenkin vain osa analyysiprosessia. Kontrastiivisen kielentutkimuksen metodina ei ole ensisijaisesti vertailu vaan kontrastointi eli vastakkainasettelu (Kolehmainen ym. 2013: 98). Pyrin ensisijaisesti kontrastointiin myös tässä analyysiluvussa. Kun esittelen esimerkkejä, ensin tulee aina alkuperäinen suomalainen teksti ja vasta se jälkeen tšekkiläinen käänös. Numeroin esimerkit juoksevasti, ja jokainen pari saa aina saman numeron. Suomenkieliset esimerkit lisäksi saavat kirjaimen *a*, ja tšekkiläiset esimerkit kirjaimen *b*.

3.1. MA-infinitiivin abessiivi käännetty adverbilla

Kuten johdantoluvussa mainitsin, useimmiten romaanissa toistuvat verbien *huolia*, *lakata* ja *epäillä* abessiivimuodot (yhteensä 118 kertaa). Kyseessä olevien verbien MA-infinitiivin abessiivimuodot ovat leksikaalistuneet adverbeiksi tai adpositioiksi (VISK 2008 § 390). Romaanissa esiintyy muitakin leksikaalistuneina pidettyjä abessiivimuotoja esimerkiksi *kieltämättä*, *viipymättä* tai *vääjäämättä*. Edellä mainittujen leksikaalistuneiden muotojen lisäksi adverbilla on käännetty muitakin abessiivimuotoja. Niitä mainitsen tämän alaluvun toisessa osassa.

MA-tA-aineksen sisältävät adpositiot esiintyvät sekä täydennyksensä edellä että jäljessä, postpositiokäyttö on selvästi yleisempää. *Huolimatta*-tyyppi on leksikaalistunut abessiivimuoto, joka on merkitykseltään kontrastiivinen tai konsessiivinen ja sen täydennykset esiintyvät elatiivissa. (VISK 2008 § 696.) *Lakkaamatta*-tyyppi esiintyy yleensä keston adverbina ja ilmaisee tilanteen jatkuvuutta tai säännöllistä toistuvuutta (VISK 2008 § 652). *Epäilemättä*-tyyppi kuuluu modaalisiin adverbeihin, jotka yleensä ilmaisevat

puhujan varmuuden astetta tai arviota sanotun todenperäisyydestä, puheenalaisen tilanteen todennäköisyydestä (VISK 2008 § 667).

Huolimatta-tyyppi esiintyy romaanissa elatiivissa olevan täydennyksen kanssa ja vakiintuneessa adpositiomuodossa *siitä huolimatta*. Vaikka tämän muodon käännökset eivät tuollaistyksiä, jaan tämän abessiivinmuodon kahteen ryhmään, koska tšekkiläisessä käänöksessä näkyy eroja niiden väliltä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lähes kaikki 52 tapausta on tšekkiläisessä käänöksessä käännetty kahdella tavalla. ELA + *huolimatta* -tapaukset on käännetty vastaavalla adverbilla *přes*, ja vakiintunut muoto *siitä huolimatta* taas adverbilla *přesto*, joka vastaa suomen partikkelia *silti*. Käänöksessä esiintyy poikkeustapauksia, joissa infinitiivinen adpositio on käännetty konjunktioilla, toisella adverbilla tai suora adposition käännos puuttuu kokonaan.

Lakkaamatta-tyyppi esiintyy romaanissa yhteensä 46 kertaa. Tšekkiläisessäkin käänöksessä kyseinen muoto on käännetty keston adverbeilla ja prepositioulausekkeella. Käännökset voidaan jakaa kahteen pääryhmään, toisessa on *lakkaamatta* ilmaistu pelkällä keston adverbilla *neustále*, toisessa taas prepositioilmaisulla *bez ustání*. Muutamassa tapauksessa on kyseinen abessiivimuoto ilmaistu toisilla adverbeilla, ja kerran on abessiivimuoto jätetty pois. Nämä poikkeukset johtuvat minun mielestäni tietyn virkkeen kontekstista ja ovat luontevia käänöksii.

Epäilemättä-tyyppi esiintyy romaanissa 20 kertaa, ja se on käännetty tšekin kieleen vastaavilla tšekkiläisillä modaalisilla adverbeilla *nepochybně*, *bezpochyby*. Yksi tapaus on kuitenkin huomioitava. Esimerkissä (1) kääntäjä joutuu jakamaan virkkeitä ja selittämään muotoa *epäilemättä* kahdella sivulauseella. Merkityksellinen vastine abessiivimuodolle *epäilemättä* on ilmaistu vasta tšekkiläisen virkkeen lopussa.

- (1a) ... *niin miksi en tukisi hänen heikkouttaan ja seisoi hänen rinnallaan ja rohkaisi häntä mitään epäilemättä, sillä hän on farao ja valta on hänen käsissään...*
 (1b) ... *proč bych tedy nebyl oporou jeho slabosti a nestál po jeho boku a nepovbuzoval ho a proč bych tedy dopouštěl, abys ty, mé srdce, pochybovalo? Vždyť je faraónem a moc je v jeho rukou...*

Esimerkki (1) voisi vapaasti suomentaa seuraavasti: 'miksi sallisin, että sinä, sydämeni, epäilisi'. Tässä tapauksessa käänökseseen hyvin sopisi myös transgressiivin preesensin

muoto. Kääntäjä kuitenkin päätyi selittämään abessiivimuotoisen rakenteen sivulauseiden avulla.

Edellä mainittujen leksikaalistuneiden muotojen lisäksi adverbilla on käännetty muitakin MA-infinitiivin abessiivimuotoja. Esimerkit (2) ja (3) kuvaavat tapauksia, joissa on MA-infinitiivin abessiivimuoto käännetty tšekin kieleen adverbilla. Esimerkin (2) adverbi on verbistä johdettu adverbi ja sisältää kielteisen partikkelin. Merkitykseltään tšekkiläinen adverbi vastaa suomalaista verbiä. Sen voi vapaasti suomentaa näin *neuváženě* – ’*ei harkitusti’. Esimerkissä (3) esiintyvä adverbi ei ole johdettu verbistä, ja sen edessä näkyy prepositio *bez* ’ilman’. Merkitykseltään tšekkiläinen adverbi vastaa suomalaista verbiä. Esimerkki (3) voisi vapaasti suomentaa seuraavasti: *bezodkladně* – ’välittömästi, ilman viivytystä’.

(2a) ...*sillä ruukun rikkominen naisen kanssa on tärkeä askel miehen elämässä eikä sitä sovi tehdä liian äkkiä ja harkitsematta.*

(2b) ...*neboť rozbít džbán se ženou je vážný krok v životě muže a není vhodné učinit tak přenáhleně a neuváženě.*

(3a) *Sen jälkeen jatkoin vitkastelematta matkaani Tanikseen...*

(3b) *Potom jsem plul bezodkladně dále do města Zani...*

3.2. Verbimuodot käännöstapana

Seuraavissa alaluvuissa kuvailen tšekin kielen verbijärjestelmää. Esimerkkien avulla yritän esitellä verbijärjestelmää helpommin käsiteltäväksi ja paremmin hahmotettavaksi.

3.2.1. Transgressiivi osana tšekkiläistä partisiippijärjestelmää

Tässä alaluvussa esittelen tšekin transgressiivia, joka esiintyy romaanin käännöksessä usein. Minun on ensin esiteltävä kyseessä oleva verbimuoto, jotta voisin ryhtyä analysoimaan muitakin MA-infinitiivin käännöstapoja. Seuraavassa alaluvussa esittelen konkreettisia esimerkkejä, joissa MA-infinitiivin abessiivimuoto on käännetty transgressiivilla tšekin kieleen.

Kuten johdantoluvussa mainitsin, tšekin kielessä on olemassa vain perusinfinitiivi, joka vastaa suomen lyhyttä A-infinitiiviä. Käännettäessä tšekin kieleen muita suomen kielen infinitiivejä, kuten esimerkiksi MA-infinitiivejä, kääntäjä usein joutuu käyttämään muita kielellisiä keinoja. Yksi niistä keinoista on partisiipit, joihin kuuluu myös transgressiivi. Partisiipit muodostetaan, kuten suomen kielessäkin, verbeistä. Tšekin kielessä partisiipit taipuvat osaksi substantiivien tapaan, esimerkiksi luvussa tai suvussa. Eräs partisiippien tyyppi on transgressiivi. (Cvrček 2010: 295–296.)

Transgressiivin käyttö on nykytšekissä harvinaista, koska transgressiivieitä käytetään ainoastaan kirjoitetussa kielessä ja nykyään sen muotoja pidetään vanhahtavina. Sen lisäksi transgressiivimuodot muodostavat vain alle yhden prosentin kaikista verbimuodoista tšekin kielessä. Transgressiivi tšekin kielessä jakautuu kahteen ryhmään: preesensin transgressiiviin ja preteritin transgressiiviin. Molemmat transgressiivit taipuvat osaksi substantiivien tapaan luvussa ja suvussa. (Cvrček 2010: 296–297.)

Preesensin transgressiivi ilmaisee samanaikaista toimintaa pääverbin kanssa, korvaa sivulausetta ja toimii lauseessa suomen lauseenvastikkeen tapaan. Preesensin transgressiivin lähin vastine suomen kielessä on temporaalinen lauseenvastike eli *tehessä*-rakenne. Preteritin transgressiivi tšekin kielessä korvaa sivulausetta ja toimii lauseessa suomen lauseenvastikkeen tapaan. Preteritin transgressiivin lähin vastine suomen kielessä on temporaalinen eli *tehtyä*-rakenne. Preteritin transgressiivin ilmaisema aika on aiempi tai aikaisemmin alkanut kuin pääverbin ilmaisema aika. (Cvrček 2010: 296–297.)

3.2.2. Transgressiivi käännöstapana

Vaikka transgressiivi onkin nykytšekissä harvinainen verbimuoto, kirjoitetussa kielessä sitä on käytetty välttämään pitkiä sivulauseita. Sivulauseita kääntäjä kuitenkin joutuu käyttämään, koska tšekin kielessä erotetaan transgressiivimuodot päälauseesta pilkulla. Esimerkit (4) ja (5) kuvaavat preesensin transgressiivilla käännettyä MA-infinitiivin abessiivimuotoa. Molemmissa esimerkeissä transgressiivimuotoon liittyy kielteinen partikkeli *ne 'ei'*. Esimerkin (4) transgressiivimuodossa oleva tšekkiläinen verbi ei vastaa semanttisesti suomalaista verbiä. Kyseisen esimerkin voi suomentaa näin: *neohlížejič – 'ei huomioiden'*. Esimerkin (5) transgressiivimuodossa oleva tšekkiläinen verbi vastaa

semanttisesti suomalaista verbiä. Esimerkin (5) käänös voisi suomentaa seuraavasti: *ne-žadaje – ’*ei pyytäen’*.

(4a) ...*istuutui vuoteen laidalle ja kohotti hyvin varovasti kuolevan puolisonsa pään syliinsä välittämättä syljestä, joka tippui hänen käsiinsä.*

(4b) ...*posadila na okraj lože a zvedla velmi opatrně hlavu svého umírajícího manžela, neohlížejíc se na sliny, jež jí tekly po rukou.*

(5a) *Siksi otin joka päivä vastaan potilaita myös talossani ja paransin heitä pyytämättä heiltä lahjoja, vain saattaakseni taitoni entiselleen.*

(5b) *Proto jsem přijímal každého dne nemocné i ve svém domě a léčil je, nežádaje od nich darů, nýbrž chtěl jsem pouze dosíci své bývalé obratnosti.*

Edellä mainittujen esimerkkien pohjalta voin ainakin kertoa sen, että tšekin kielessä kääntäjä joutuu käyttämään sivulausetta siinä kohtaa, missä Waltari käyttää MA-infinitiivin abessiivimuotoa. Seuraavissa esimerkeissä (6) ja (7) on abessiivimuoto käännetty preteritin transgressiivilla. Niin kuin oli preesensin transgressiivin tapauksessa, myös preteritin transgressiivi erotetaan päälauseesta pilkulla. Molemmissa esimerkeissä (6) ja (7) tšekkiläinen vastine vastaa semanttisesti suomalaista verbiä ja molemmissa esiintyy myös kielteinen partikkeli. Molemmat esimerkit voi vapaasti suomentaa näin: *nepoznavši – ’*ei tunnettua’*.

(6a) ...*he säilyttävät kietoen hänen kuninkaalliseen pellavaan, niin että hän elää ikuisesti tuntematta surua tai kipua.*

(6b) ...*a její štihle tělo ovinou obinadly z královského lnu, takže bude žít navěky, nepoznavši ani utrpení ani zármutku.*

(7a) ...*Muti päästi heidät sisään tuntematta aluksi heitä ja ankarasti motkottaen heille*

(7b) ...*Muti je vpustila dovnitř, nepoznavši je, a přísně je plísnila...*

3.2.3. MA-infinitiivin abessiivi käännetty infinitiivillä tai indikatiivin aikamuodoilla

Romaanin MA-infinitiivin abessiivimuotoja on käännetty tšekin kieleen myös infinitiivillä tai indikatiivin aikamuodoilla. Kuten edellä mainitsin, tšekin kielessä esiintyy vain yksi infinitiivi. On kuitenkin huomioitava, että tšekin kielteinen partikkeli *ne* liittyy suoraan infinitiivivartalon eteen. Tšekin kielessä ei esiinny morfologisia muutoksia, kun

kielteinen partikkeli liitetään vartaloon. *Oppositio* on hyvin selkeä – myönteinen muoto *číst* – ’lukea’ ja kielteinen muoto *nečíst* – ’olla lukematta’.

Tšekin kielen modukset jakautuvat kolmeen ryhmään, indikatiivi, imperatiivi ja konditionaali. Indikatiiviin kuuluu kolme tempusta: preesens, preteriti ja futuuri. Tšekin kielessä on olemassa vain yksi menneen ajan aikamuoto (preteriti). Mennyt aika tšekin kielessä muodostetaan liitomuodolla. Samalla tavalla kuin suomen kielessäkin liitomuoto koostuu apuverbistä ja partisiippimuodossa olevasta pääverbistä. Futuurin aikamuoto tšekin kielessä muodostetaan kahdella tavalla, pelkällä verbillä ja liitomuodolla. Preesensin aikamuoto muodostetaan ainoastaan pelkällä verbillä. (Cvrček 2010: 285–287).

Seuraavissa esimerkeissä esittelen tapauksia, joissa on MA-infinitiivin abessiivimuoto käännetty joko infinitiivillä, preesensillä tai preteritillä. Esimerkeissä (8) ja (9) esittelen tapauksia, joissa abessiivimuoto on käännetty tšekin kieleen infinitiivillä. Esimerkkien (8) ja (9) tšekkiläiset vastineet vastaavat semanttisesti suomalaisia verbejä. Molemmissa esimerkeissä on läsnä myös kielteinen partikkeli *ne*. Esimerkki (8) voisi vapaasti suomentaa seuraavasti: *nebát se* – ’*ei pelätä’, ’olla pelkäämättä’. Esimerkin (9) vapaa suomennos olisi taas seuraava: *nemluvit* – ’*ei puhua’, ’olla puhumatta’

(8a) *Sillä lékařin täytyy uskaltaa tuottaa kipua myös kuninkaalle, jos niin on välttämätöntä, **pelkäämättä** itsensä tähden.*

(8b) *Neboť lékař se musí odvážit způsobit bolest i králi, je-li to nezbytno, **a nebát se.***

(9a) *...mutta tästä asiasta on paras olla **puhumatta** mitään enempää.*

(9b) *...avšak o té věci je věru lépe vůbec **nemluvit.***

Kuten aiemmin tässä alaluvussa mainitsin, kieltoverbi tšekin kielessä muodostetaan liitämällä kielteinen partikkeli infinitiivimuodon eteen. Esimerkki (9) on hyvä esimerkki siitä, miten suomen kielteinen muoto *olla puhumatta* käännetään tšekin kieleen. Seuraavissa esimerkeissä (10) ja (11) esittelen tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty indikatiivin preesensillä. Esimerkkien (10) ja (11) molemmat tšekkiläiset vastineet vastaavat semanttisesti suomalaisia verbejä. Samalla tavalla kuin mainitsin muissakin verbimuodoissa, preesensmuodoissakin on läsnä kielteinen partikkeli. Esimerkin (10) voisi vapaasti suomentaa näin: *nezadýcháme se* – ’en hengästy’. Esimerkin (11) vapaa suomennos olisi taas seuraava: *nermoutí* – ’ei sure’.

(10a) *Minä jaksan kantaa painavia taakkoja, kuten sotilaan tulee, juoksen matkoja **hengästymättä** enkä pelkää nälkää...*

(10b) *Unesu těžká břemena, jak se sluší na vojáka, **nezadýchám se** během, nebojím se ani hladu...*

(11a) *... ei hyödyttänyt pitkittää tätä asiaa, vaan parempi oli saada se selväksi lii-koja **surematta**.*

(11b) *...není k ničemu věc prodlužovat, nýbrž je lépe, když si je toho člověk vědom a příliš **se nermoutí**.*

Seuraavaksi esittelen tapauksia (12) ja (13), joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty indikatiivin preteritillä. Esimerkissä (13) esiintyy preteritin liittomuoto. Molemmissa esimerkeissä näkyy kielteinen partikkeli *ne* ja tšekkiläiset vastineet vastaavat semanttisesti suomalaisia verbejä. Esimerkki (12) voi vapaasti suomentaa näin: **nepospíchali** – 'eivät kiirehtineet'. Esimerkin (13) vapaa suomennos taas olisi seuraava: **nenamáhal se** – 'ei vitsinyt'.

(12a) *Siksi he tunsivat sen kodikseen ja viihtyivät siellä **kiirehtimättä** lähtöään...*

(12b) *Proto se tam cítili jako doma a **nepospíchali** s odjezdem...*

(13a) *Hän teki nopeasti käsillään pyhät merkit ja mutisi Ammonin jumalalliset nimet viskaten verhon paikoilleen **viitsimättä** edes kumartaa ja viedä käsiään polvien tasalle.*

(13b) *Spěšně udělal rukou svatá znamení a mumlal božská jména Amonova, spouštěje oponu, a **nenamáhal se** ani uklonit se a dát ruce do výše kolenou.*

Esimerkit (14) ja (15) kuvaavat kohtia käännöksestä, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty indikatiivin futuurilla. Molemmissa tapauksissa on futuuri ilmaistu liittomuodoilla ja tšekkiläiset vastineet vastaavat suomalaisia verbejä. Tšekkiläisissä muodoissa näkyy tuttuun tapaan kielteinen partikkeli. Esimerkin (14) voisi vapaasti suomentaa näin: **nebudou trpět žízni** – 'eivät tule nääntymään, eivät näänny'. Esimerkin (15) vapaa suomennos taas olisi seuraava: **nebudou platit** – 'eivät tule maksamaan, eivät maksa'.

(14a) *Määrättömän paljon vettä he ovat vieneet ruukuissa erämaahan, niin että kevään tullen erämaan halki voi marssia suurikin armeija **nääntymättä** janoon.*

(14b) *Nezměrné množství vody mají tak v poušti, takže mohou tudy přepravit velká vojska a **nebudou trpět** žízni.*

(15a) *Totisesti, kaupunkiesi kauppiaat rikastuvat käydessään kauppaa Egyptin kanssa **maksamatta** veroa Egyptille*

(15b) *Vskutku, obchodníci tvých měst se obohatí obchodem s Egyptem a **nebudou platit** Egyptu poplatky...*

3.2.4. MA-infinitiivin abessiivi käännetty imperatiivilla tai konditionaalilla

Tšekin kielessä imperatiivi muodostetaan suffiksien avulla ja sen käyttö ja muodostaminen on rajoitettu. Imperatiivia tšekin kielessä käytetään vain yksikön toisessa persoonassa ja monikon ensimmäisessä ja toisessa persoonassa. (Cvrček 2010: 289.) Esimerkeissä (16) ja (17) esittelen tapauksia, joissa MA-infinitiivi on käännetty imperatiivilla. Molemmissa tšekkiläisessä vastineissa esiintyy kielteinen partikkeli. Molemmat vastineet myös vastaavat semanttisesti suomalaisia verbejä. Esimerkki (16) voisi suomentaa seuraavasti: *nemysleme* 'alkäämme ajatelko'. Samalla tavalla esimerkki (17) kertoo tšekin kielessä seuraavaa: *nebojte se* 'alkää pelätkö'.

(16a) *...iloiškaamme virrasta ja kaisloista, ruoasta ja viinistä **ajattelematta**, mikä on tuleva.*

(16b) *...radujme se z řeky a rákosí, z jídla i z vína a **nemysleme** v nejmenším na to, co přijde.*

(17a) *Pitákää kiirettä, urheat poikani, seuratkaa **pelkäämättä** isää, pienet poikani...*

(17b) *Pospěšte si, moji hrdinní synové, **nebojte se** a jděte za otcem, moji synáčkové...*

Tšekin konditionaali jakautuu kahteen ryhmään, nykyisen ajan konditionaaliin ja menneen ajan konditionaaliin. Nykykielessä käytetään lähes poikkeuksetta nykyisen ajan konditionaalia. Nykykielessä nykyisen ajan konditionaali on lähes kokonaan korvannut menneen ajan konditionaalin, eikä sitä enää käytetä. (Cvrček 2010: 288.) Seuraavissa esimerkeissä (18) ja (19) esittelen tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty konditionaalilla. Molemmissa esimerkeissä näkyy, että tšekin kielen konditionaali on ilmaistu liittomuodolla. Verbeihin on myös tässä tapauksessa liitetty kielteinen partikkeli. Esimerkki (18) voisi vapaasti suomentaa seuraavasti: *by **nevěděl*** 'ei tietäisi', *netrpěl bych* 'en kärsisi'. Esimerkki (19) voisi samalla tavalla suomentaa seuraavasti: ***nechtěl** bych* 'en haluaisi'. Suomennoksissa näkyy, että ensimmäinen abessiivimuoto on käännetty tšekin kieleen semanttisesti samanlaisen verbin avulla. Kaksi muuta tšekkiläistä vastinetta semanttisesti poikkeavat suomalaisista verbeistä.

(18a) ...*hänen apulaisenaan olisin voinut ansaita hyvin ja varastaa paljon ja elää ikäni Kuoleman talon luolissa kenenkään ystävänä tietämättä, missä olin, ja kokematta kaikkea tavallisen elämän murhetta ja kärsimystä.*

(18b) ...*jako jeho pomocnik, a tak bych si byl mohl vydělat dosti, ba i mnoho ukrást a žít do konce svého života v útrobách Domu smrti, a nikdo z mých přátel by nevěděl, kde jsem, a netrpěl bych zármuky a strastmi obyčejného života.*

(19a) *Teen sen ilmaiseksi ja pyytämättä pienintäkään lahjaa...*

(19b) *Udělám to zdarma - a nechtěl bych ani nejmenšího dárečku...*

3.3. Abessiivimuoto käännetty nominilla tai sivulauseella

Romaanin käännöksessä esiintyy paljon sellaisia tapauksia, joissa alkuperäinen verbi on käännetty substantiivilausekkeilla. Lausekkeen merkitys voi rinnastaa suomen prepositioliousekkeeseen 'ilman, vaille' + substantiivi. Toisen ison ryhmän muodostavat sivulauseet, jotka sisältävät merkityksen 'ilman, vaille'. Niiden rakenteen voisi suomentaa seuraavasti '*ilman sitä, jotta + VERBI'. Sivulauseet aina noudattavat edellä mainittua kaavaa. Esimerkeissä (20) ja (21) esittelen niitä tapauksia, joissa abessiivimuoto on käännetty substantiivilausekkeilla. Esimerkeissä, jotka mainitsen, nominit yleensä esiintyvät preposition kanssa. Syntaktisesta näkökulmasta on siis kyse prepositioliousekkeesta. Esimerkissä (20) abessiivimuoto on käännetty tšekin kieleen prepositioliousekkeella, joka ilmaisee puuttumista (esimerkiksi *syömättä – bez jídla* 'ilman ruokaa, ilman syömistä', *juomatta – bez piti* 'ilman juomista'). Esimerkin (21) kuten edellisenkin esimerkin voisi suomentaa seuraavasti: *hievahtamatta – bez hnutí* 'ilman hievahtusta'.

(20a) ...*nousin ja menin kaupungin ulkopuolelle ja piileskelin kaislikossa kolme päivää ja kolme yötä syömättä ja juomatta.*

(20b) ...*vstal jsem a vyšel z města a po tři dny a tři noci jsem se bez jídla a piti skrýval v sítinách.*

(21a) *Hän istui hievahtamatta kuin jumalankuva...*

(21b) *Seděl bez hnutí jako boží obraz...*

Esimerkeissä (22) ja (23) esittelen niitä tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivimuoto on käännetty merkityksen 'ilman, vaille' sisältävällä sivulauseella. Kyseistä käännöstä paa kääntäjä käyttää romaanissa usein. Esimerkin (22) lihavoidun kohdan voi suomentaa seuraavasti: *estämättä – aniž nás stráže zastavily* 'ilman sitä, että vartijat meitä estivät. Samalla tavalla voi suomentaa myös esimerkin: (23) *ryhtymättä – aniž se však dali do*

boje 'ilman sitä, että ryhtyisivät taisteluun', *pelkäämättä* – *aniž dbali kopí a šípú Egypt'anú* 'ilman sitä, että pelkäisivät keihäitä ja nuolia'.

(22a) *Sivuutimme tallit ja koirien asunnot ja pääsimme ulos palvelusväen portista vartijain **estämättä**.*

(22b) *Přešli jsem kolem stáji a psinců a vyšli jsme dveřmi pro služebnictvo, **aniž nás stráže zastavily**.*

(23a) *Mutta muut hevoset lennättivät suoraan esteiden vähin **ryhtymättä** taisteluun ja **pelkäämättä** egyptiläisten keihäitä ja nuolia...*

(23b) *Jiní pádili opět přímo mezi překážky, **aniž se však dali do boje a aniž dbali kopí a šípú Egypt'anú**...*

Romaanissa esiintyy myös adjektiiviksi käännettyjä MA-infinitiivin abessiivimuotoja. Kaikki adjektiivit ovat kuitenkin verbeistä johdettuja adjektiiveja. Esimerkin (24) lihavoitu kohta kertoo sanasanaisesti seuraavaa: *lukematta* – *nečtené* '*ei luettu/*ei luettuja'. Esimerkin (25) voisi vapaasti suomentaa näin: *kyntämättä* – *nezorána* '*ei kyntetty', *kylvämättä* – *neoseta* '*ei kylvetty'. Vaikka edellä mainittuja muotoja ovat suomen kielessä epätyyppilisiä, mainitsemani esimerkit voivat auttaa lukijaa hahmottamaan tšekkiläistä käännöstä paremmin. Esimerkit (24) ja (25) kuvaavat tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivimuoto on käännetty adjektiivilla.

(24a) *...farao Ekhnaton tuskastui kuulemaan heidän avunhuutojaan ja lähetti heidän kirjeensä **lukematta** suoraan arkistoon...*

(24b) *...faraón Achnaton nasytil jejich výkřiků o pomoc a začal posílat jejich dopisy **nečtené** přímo do sbírek...*

(25a) *Vaikka oli paras kylvön aika, lepäsivät puolet Egyptin pelloista **kyntämättä** ja **kylvämättä** ja siementä vailla...*

(25b) *Třebaže byla právě nejlepši doma k setí, ležela polovina egyptských poli **nezorána** a **neoseta** a bez semen...*

Romaanissa on myös tapauksia, joissa alkuperäinen verbi ja käännetty verbi eivät vastaa semanttisesti toisiaan. Seuraavasti esittelen niitä esimerkkejä, joissa tšekkiläinen verbi ei vastaa semanttisesti alkuperäistä abessiivimuotoista verbiä. Esimerkki (26) kuvaa tapausta, jossa MA-infinitiivin abessiivimuoto on käännetty semanttisesti vastaamattomalla verbillä. Lihavoitu tšekkiläinen käännös kertoo sanasanaisesti seuraavaa: 'olkoon hän mikä sääty ja arvo tahansa'.

(26a) *Tahtoisitko tulla lääkäriksi, minua etevämmäksi, minua paremmaksi, elämän ja kuoleman herraksi, jonka käsiin säätyyn ja arvoon **katsomatta** ihminen uskoo luottavasti henkensä?*

(26b) *Chceš se stát lékařem, lékařem význačnějším než já a lepším než já, pánem života a smrti, v jehož ruce člověk, **at' jest jakéhokoli stavu a důstojnosti**, svěřuje svůj život se vši důvěrou?*

3.4. Yhteenveto käännöstavoista

Seuraavassa taulukossa (taulukko 1.) esittelen kaikki MA-infinitiivi abessiivimuotojen käännöstavat. Käännöstavat on järjestetty esiintymisfrekvenssin mukaan. Ensimmäisessä sarakkeessa on esitelty käännöstapa. Toisessa sarakkeessa jaan tapoja vielä alaluokkiin. Kolmannessa sarakkeessa esittelen sen, montako kertaa kukin käännöstapa romaanissa esiintyy. Neljännessä ja viidennessä sarakkeessa taas lyhyesti esitän esimerkkejä alkupe-
räisestä versiosta ja tšekinkielisestä käännöksestä.

Viisi yleisintä käännöstapaa erottuu selvästi muiden käännöstapojen joukosta. Taulukon 1. ensimmäisellä rivillä näkyy MA-infinitiivin abessiivimuodon yleisin käännöstapa eli adverbi. Adverbilla on käännetty muun muassa leksikaalistuneet abessiivimuodot *siitä huolimatta* ja *ELA+huolimatta*. Toiseksi yleisemmäksi käännöstavaksi osoittautui prepositiolauseke, jonka merkitys on 'ilman, vaille' + substantiivi (katso esimerkkejä 20 ja 21). Kolmanneksi yleisemmäksi käännöstavaksi osoittautui merkityksen 'ilman, vaille' sisältävä sivulause (katso esimerkkejä 22 ja 23). Transgressiivin nykyaikainen muoto osoittautui analyysissäni neljänneksi yleisimmäksi käännöstavaksi. Tšekin kielen transgressiivista enemmän alaluvuissa 3.2. ja 3.3. Viidenneksi yleisimmäksi käännöstavaksi paljastui indikatiivin menneen ajan aikamuoto. Tšekin menneestä ajasta enemmän alaluvussa 3.4.

Sekä taulukossa että esimerkeissä on huomioitava, että kaikki tšekkiläiset verbimuodot sisältävät kielteisen partikkelin *ne* 'ei'. Juuri kielteinen partikkeli verbimuodoissa ilmaisee puuttumista eli merkitystä 'ilman, vaille', riippumatta siitä, missä verbimuodossa se esiintyy.

TAULUKKO 1. MA-infinitiivin abessiivimuodon käännöstavat tšekin kielessä.

Käännöstapa	Alaluokat	Frekvenssit	Esimerkki tšekissä	Esimerkki suomessa
adverbi	adverbi	109	neustále	lakkaamatta
prepositio-lauseke	prepositiolauseke	73	bez váhání	kysymättä
sivulause	sivulause	61	aniž pocítil	tuntematta
transgressiivi	preesens	57	nežádajíce	toivomatta
indikatiivi	preteritum	57	nehleděl	riippumatta
nomini	adjektiivi	23	nezorána	kylvämättä
indikatiivi	preesens	20	neví	tietämättä
konditionaali	konditionaali	16	nechtěl bych	pyytämättä
indikatiivi	futuuri	15	nebudu se vměšovat	sekaantumatta
semanttisesti vastaamaton verbi	semanttisesti vastaamaton verbi	15	vyžadovala – li	välttämättä
infinitiivi	infinitiivi	7	nesdílet	jakaamatta
konjunktio	konjunktio	5	kromě	lukuun ottamatta
nomini	substantiivi	3	jedným dychom	hengittämättä
imperatiivi	imperatiivi	2	nebojte se	pelkäämättä
transgressiivi	preteritum	2	nepoznavši	tuntematta

Taulukosta 1. näkyy, että adverbit muodostavat omaa ryhmäänsä. Toiseen ryhmään kuuluvat kaikki verbimuodot (siniset rivit), kolmanteen ryhmään taas nomineja sisältävät käännöstavat (vihreät rivit). Neljänteen ryhmään kuuluvat kolme muuta tapausta (mustat rivit).

Sivulause-niminen rivi edustaa niitä tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty sivulauseella, joka sisältää ’ilman, vaille’ merkitystä. Kyseessä olevan merkityksen kantava osa on kaikissa tapauksissa sana *aniž* ’ilman’. Semanttisesti vastaamaton verbi -nimiseen ryhmään luokittelin tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty semanttisesti vastaamattomalla verbillä, muulla lauseenjäsenellä tai alkuperäisen verbin

merkitys puuttuu käännöksestä kokonaan (katso esimerkkejä 4 ja 26). En tutki tähän ryhmään kuuluvia tapauksia, koska pidän niitä kääntäjän valintoina. Viidessätoista tapauksissa kääntäjä joutui muokkaamaan virkkeitä niin, että abessiivin merkityksestä ei käännökseen jäänyt mitään. Konjunktio-nimiseen ryhmään luokittelin viisi tapausta. Kaikki tapaukset ovat leksikaalistuneen abessiivimuodon *lukuun ottamatta* tšekkiläisiä vastineita, jotka on käännetty konjunktioilla *kromě* 'paitsi, lisäksi'.

3.5. Kontrastointi toiseen suuntaan eli suomen kieleen

Tässä alaluvussa aion verrata abessiivin vastineita suomen kieleen. Ensin esittelen esimerkkejä kontekstissaan viidestä yleisimmistä MA-infinitiivin abessiivin käännöstavoista. Tässä analyysin toisessa vaiheessa pyrin keskittymään rakenteen merkitykseen.

Seuraavaksi esittelen adverbilla käännettyjä MA-infinitiivin abessiivimuotoja. Adverbi osoittautui yleisimmäksi abessiivin käännöstavaksi. Tässä ryhmässä toistuvat verbien *huolia*, *epäillä* ja *lakata* MA-infinitiivin abessiivimuodot yhteensä 118 kertaa. Kuten mainitsin alaluvussa 3.1., edellä mainittujen verbien MA-infinitiivin abessiivimuotoja pidetään leksikaalistuneina muotoina. Tästä voim päätellä, että leksikaalistuneiden abessiivimuotojen käännöstapa tšekin kieleen on juuri adverbi.

Edellä mainittuja verbejä lukuun ottamatta tähän ryhmään kuuluu myös muiden verbien MA-infinitiivin abessiivimuotoja. Semanttisesti näkökulmasta kyseisiä suomen kielen verbejä ei yhdistä mikään semanttinen piirre. Huomioitavaa adverbien tapauksissa on, että adverbeihin yleensä ei sisälly mitään 'ilman, vaille' merkitystä. Tšekin kielessä on kuitenkin myös adverbeja, jotka on johdettu verbeistä ja voivat kantaa myös kielteisen partikkelin. Esimerkiksi adverbi *nepozorovaně* 'salaa, *ei huomattavasti' ja *nečekaně* 'ylättäen, *ei odotetusti' sisältävät kielteisen partikkelin. Adverbilla käännettyjä abessiivimuotoja edustavat seuraavat esimerkit (27)–(31):

(27) *Epäilemättä jumalat ovat lyöneet sinut hulluudella...*

(28) *Kaikista puhdistamismenoista huolimatta viipyi hänen ympärillään aina karjanlannan lemu...*

(29) *Simyran kauppiaat ja hallitusmiehet saivat **lakkaamatta** olla toimessa hankkikseen uhreja.*

(30) *...mutta valta karkasi **aavistamatta** heidän käsistään...*

(31) *...hän unohti paperinsa ja ilautui suuresti ja syleili **ujostelematta** Mineaa sanoen.*

Seuraavaksi esittelen prepositiolausekkeella käännettyjä abessiivimuotoja. Lauseke osoittautui toiseksi yleisimmäksi käännöstäväksi. Prepositiolauseke noudattaa aina kaavaa PREPOSITIO + SUBSTANTIIVI, ja tšekin kielessä se on yksi yleisimpiä tapoja ilmaista puuttumista. Merkitykseltään samanlainen prepositiolauseke on olemassa myös suomen kielellä (ilman + PARTITIIVI). Prepositiolausekkeella käännettyjen abessiivimuotojen väliltä en löytänyt mitään yhteistä piirrettä. Kuten näkyy esimerkeissä (32)–(36) verbit ovat semanttisesti hyvin erilaisia. Prepositiolausekkeen käännöksistä enemmän alaluvussa 3.3. ja esimerkeissä (20) ja (21).

Ainoastaan verbin *lakata* abessiivimuotoja on käännetty prepositiolausekkeella useasti. Kaksikymmentä kolme kertaa on kyseinen abessiivimuoto käännetty prepositiolausekkeella *bez ustání* 'ilman lakkaamista'. Prepositiolausekkeella käännettyjä abessiivimuotoja edustavat seuraavat esimerkit (32)–(36):

(32) *...piileskelin kaislikossa kolme päivää ja kolme yötä **syömättä** ja **juomatta**.*

(33) *Hän istui **hievahtamatta** kuin jumalankuva...*

(34) *...sillä itseäni **kehumatta** voin sanoa oppineeni paljon matkoillani eri maissa.*

(35) *...annoin Kaptahin taluttaa minut, minne hän halusi, ja seurasin **vastustamatta** häntä.*

(36) *Orjia olikin myytävänä lukuisia joka päivä, sillä **lakkaamatta** saapui laivoja Simyran satamaan.*

Seuraavat esimerkit kuvaavat tapauksia, jolloin MA-infinitiivin abessiivimuodot on käännetty merkitystä 'ilman, vaille' sisältävillä sivulauseilla. Sivulause käännöstäpana osoittautui kolmanneksi yleisemmäksi käännöstäväksi. Suomalaisen verbien väliltä en löytänyt mitään yhteistä piirrettä. Suomalaiset verbit ovat semanttisesti hyvin erilaisia. Tässä käännöstävässä myöskään ei esiinny verbejä, jotka toistuisivat useasti. Enemmän sivulauseen käännöksistä alaluvussa 3.3 ja esimerkeissä (22) ja (23).

Sivulauseet noudattavat kaavaa, jonka voin vapaasti suomentaa seuraavasti 'ilman sitä, että...'. Kuvaamani sivulause ei ole tyypillinen suomen kielelle. Tšekin ja slovakin kielessä sivulause, joka ilmaisee puuttumista, on hyvin yleinen. Sivulauseella käännettyjä abessiivimuotoja edustavat seuraavat esimerkit (37)–(41):

(37) ...*niin kuin janoava juo vettä janoonsa **katsomatta** mistä kaivosta juo...*

(38) ...*sillä ihmisluonto on siitä kummallinen, että mies juo huoletta paljon velaksi **ajattelematta** maksun päivää...*

(39) ...*lammaskatras, joka seuraa pässiä **ajattelematta**, mihin pässi sitä kuljettaa.*

(40) ...*koska tekoni olivat sitoneet minut häneen enkä voinut puhua pahaa hänestä **puhumatta** pahaa myös itsestäni.*

(41) ...*tyydyin kuumana aikana kylmään olueen, joka virkisti **päihdyttämättä** ja teki mielen kevyeksi...*

Seuraavaksi esittelen transgressiivin preesensillä käännettyt abessiivimuodot. Kuten mainitsin alaluvussa 3.2., transgressiivi ei ole yleinen verbimuoto nykytšekissä. (Cvrček 2010, 285.) Koska Sinuhe egyptiläisen käännöksen tšekin kieleen syntyi yli viisikymmentä vuotta sitten, transgressiivi on käännöksestä laajasti käytetty. Transgressiivin merkitys on lähin suomen kielen lauseenvastikkeille. Varsinainen transgressiivimuoto ei sisällä mitään kieltoa tai puuttumista tarkoittavaa osaa. Siksi merkitys 'ilman, vaille' on transgressiivin muodoissa ilmaistu kielteisen partikelin *ne* 'ei' avulla, joka liittyy aina verbivartalon eteen. Transgressiivin tapauksissa voi ajatella, että merkitys 'ilman, vaille' on ilmaistu seuraavasti *toivomatta – nežádajíce, tietämättä – nevěda*.

Transgressiivin preesensillä käännettyt suomalaiset verbit eivät huomattavasti toistu. Siksi en tässäkään tapauksessa ole löytänyt mitään yhteistä piirrettä suomalaisten verbien väliltä. Semanttisesti verbit ovat hyvin erilaisia. Enemmän transgressiivin preesensin käännöksestä alaluvussa 3.2.2 ja esimerkeissä (4) ja (5). Transgressiivin preesensillä on käännettyjä abessiivimuotoja edustavat seuraavat esimerkit (42)–(46):

(42) ...*jotka hän tekee työtä ja elää yksinkertaista elämää itse **muuttumatta**.*

(43) ...*he antoivat meille lahjana puuroa ja kuivaa kalaa **toivomatta** meiltä vastalahjaa...*

(44) *Mutta koko sen yön farao valvoi ja rukoili kävellen rauhatta huoneissaan **nauttimatta** mitään ruokaa ja **puhuttelematta** ketään ihmistä...*

(45) *...ainakin kolmesataa debeniä kultaa hän vei mukanaan, **laskematta** hopeaa ja kuparia...*

(46) *Mutta musiikki teki minut jälleen surulliseksi ja aloin ikävöidä **tietämättä**, mitä ikävöin.*

Seuraavaksi esittelen niitä tapauksia, joissa on MA-infinitiivin abessiivi käännetty indikatiivin menneen ajan avulla. Indikatiivin mennyt aika osoittautui viidenneksi yleisemmäksi käännöstavaksi. Kuten mainitsin transgressiivin tapauksessa, myös MA-infinitiivin abessiivin menneen ajan vastineissa on merkitys 'ilman, vaille' ilmaistu kielteisen partikkelin avulla. Varsinainen menneen ajan muoto ei sisällä puuttumisen merkitystä. Siksi on jokaisessa tapauksessa läsnä myös kielteinen partikkeli *ne 'ei'*. Samalla tavalla merkitys 'ilman, vaille' on ilmaistu molemmissa kielissä seuraavasti *puhumatta – nemluvil, muistamatta – nepospíchali*.

Indikatiivin preteritillä käännettyt suomalaiset verbit ovat semanttisesti vaihtelevia, enkä löytänyt mitään yhteistä piirrettä niiden väliltä. Enemmän preteritin käännöksistä alaluovussa 3.2.3. ja esimerkeissä (12) ja (13). Seuraavat esimerkit (47)–(51) edustavat niitä tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty indikatiivin menneen ajan muodolla.

(47) *...käskin hänen painua tiehensä käskyni mukaan ja olla **puhumatta** tyhmyyksiä.*

(48) *Mutta käskin Kaptahin jatkaa matkaa **haistelematta** ilmaa ja hänen juotuaan...*

(49) *...tulivat kohtalaisen rikkaiksi lahjoistani **kaipaamatta** liiaksi takaisin Thebaan.*

(50) *...käveli yksin puutarhassaan **suostumatta** kenenkään seuraan...*

(51) *Mutta tässä istuessani en voinut olla **kuulematta**, mitä puhuitte...*

Kuten mainitsin teorialuvussa, kyseinen merkitys 'ilman, vaille' toimii analyysissäni vertailuperustana eli käännösvastineena. Viisi mainitsemani yleisintä käännöstapaa jaan

kolmeen ryhmään sen perusteella, millä tavalla vertailuperusta on ilmaistu. Adverbeja käytettäessä kyseistä merkitystä ei ole välttämättä ilmaistu. Adverbilla käännetyt MA-infinitiivin abessiivimuodot ovat suomen kielellä usein leksikaalistuneita muotoja, mutta niitä ei yhdistä mikään yhteinen piirre. Sivulauseet ja prepositiolausekkeet sisältävät aina merkityksen 'ilman, vaille' kantavaa sanaa. Tutkimalla kaikkia verbejä, jotka on käännetty edellä mainituilla tavoilla, en löytänyt mitään yhteistä piirrettä niiden väliltä. Verbimuodot, transgressiivi ja indikatiivi, taas aina sisältävät kielteisen partikkelin *ne* 'ei'. Tšekin kielen puolella niitä siis yhdistää kielteisen partikkelin läsnäolo. Suomen kielen puolella en löytänyt mitään yhteistä piirrettä niiden väliltä, koska verbit ovat semanttisesti hyvin erilaisia. Enemmän merkitystä 'ilman, vaille' ilmaisevista tavoista luvussa 4.

3.6. Samojen verbien eri käännöstavat

Tässä alaluvussa tutkin MA-infinitiivin abessiivimuodossa olevia verbejä, jotka on käännetty eri tavoilla. Tarkoitan tässä tapauksia, joissa sama verbi kääntyy tšekin kieleen eri tavoilla. Kuvailen yksitoista abessiivimuotoisia verbiä, jotka toistuvat romaanissa eniten. Niitä on syytä tutkia, koska tutkimani verbit toistuvat romaanissa kuusi kertaa tai enemmän. Jätän tämän analyysin osan ulkopuolelle kaikki verbit, jotka esiintyvät romaanissa neljä tai vähemmän kertaa.

Verbin *lakata* MA-infinitiivin abessiivimuoto kääntyy tšekin kieleen kahdella tavalla, adverbilla ja prepositiolausekkeella. 23 kertaa abessiivimuoto kääntyy adverbilla *neustále* 'jatkuvasti'. 23 kertaa kyseinen abessiivimuoto on käännetty prepositiolausekkeella *bez ústání* '*ilman lakkaamista'. Seuraavaksi esittelen kyseessä olevaa kahta tapaa. Kaksi ensimmäistä esimerkkiä (52) ja (53) edustavat adverbilla käännettyjä abessiivimuotoja, kaksi jälkimmäistä (54) ja (55) taas prepositiolausekkeella käännettyjä abessiivimuotoja.

(52) *Hän sõi runsaasti ja lihoi ja pyyteli **lakkaamatta** kaikenlaisia koruja...*

(53) *...käveli perässäni katsellen minua haikein silmin ja tahtoi **lakkaamatta** iloita kanssani.*

(54) *...sillä hän tyrkytti minulle **lakkaamatta** ruokaa...*

(55) ...*puolustautuivat ja surmasivat monta kansan joukosta, ja **lakkaamatta** huusi kansa.*

Verbin *välittää* MA-infinitiivin abessiivimuoto kääntyvät tšekin kieleen kahdella eri tavalla, transgressiivilla ja sivulauseella. Transgressiivin preesensin merkitystä on suomen kielessä lähinnä temporaalinen lauseenvastike *nedbaje* ’*ei välittäessä’. Sivulauseiden rakenteen voisi vapaasti suomentaa seuraavasti: *aniž se staraji* ’*ilman sitä, että he välittävät’. Seuraavaksi esittelen esimerkkejä molemmista tapauksista. Esimerkki (56) edustaa transgressiivilla käännettyä abessiivimuotoa, esimerkki (57) taas sivulauseella käännettyä abessiivimuotoa.

(56) *Mutta sotavaunut ajoivat ohitseni **välittämättä** minusta...*

(57) ...*rakentaessaan he tavoittelevat mukavuutta ja yleisyyttä **välittämättä** rakennustensa ulkomuodosta.*

Verbin *pyytää* MA-infinitiivin abessiivimuodot kääntyy tšekin kieleen viidellä eri tavalla, indikatiivin preesensillä ja preteritillä, konditionaalilla, transgressiivilla ja prepositiolausekkeella. Preesensimuodon voi vapaasti suomentaa näin: *nežádáš* ’et pyydä’ (esimerkki 58), preteritimuodon taas seuraavasti: *nežádal* ’ei pyytänyt’ (esimerkki 59). Konditionaalilla käännetyn abessiivimuodon voi suomentaa seuraavasti: *nechtěl bych* ’en pyytäisi’ (esimerkki 60), transgressiivin preesensmuodon: *nežádaje* ’*ei pyytäen’ (esimerkki 61), prepositiolausekkeen: *bez jakékoli pomoci* ’ilman minkäänlaisista apua’ (esimerkki 62).

(58) *Pidämme sinusta, Sinuhe, koska olet tyhmä ja yksinkertainen mies ja parannat meidät **pyytämättä** lahjoja meiltä.*

(59) ...*vaan vetoan sinuun ihmisenä, joka on lahjoja **pyytämättä** parantanut köyhiä...*

(60) *Teen sen ilmaiseksi ja **pyytämättä** pienintäkään lahjaa...*

(61) ...*olin hoitanut köyhiä nuoruuteni päivinä **pyytämättä** siitä lahjoja.*

(62) *Siten Roju saattoi varuskuntansa voimin kukistaa kapinan **pyytämättä** apua...*

Verbin *viipyä* MA-infinitiivin abessiivimuoto kääntyy tšekin kieleen kahdella tavalla, adverbilla ja prepositiolausekkeella. Tämän verbin MA-infinitiivin abessiivimuodon käänöksissä esiintyy muutama adverbi. Esimerkin (63) lihavoidun kohdan voisi suomentaa

seuraavasti: *kdykoli* 'milloin tahansa'. Prepositiolausekkeen voisi suomentaa näin: *bez odkladu* 'välittömästi, kiireellisesti' (esimerkki 64).

(63) *Viiipymättä* vaadin siis teiltä puolet omaisuudestanne lainaksi...

(64) *Mutta jos tuotat kipua minulle, annan viipymättä* tappaa sinut.

Verbin *tuntea* MA-infinitiivin abessiivimuodot kääntyvät tšekin kieleen kuudella eri tavalla, indikatiivin preteritillä, transgressiivin preesensillä ja preteritillä, adjektiivilla, sivulauseella ja prepositiolausekkeella. Edellä mainitussa järjestyksessä voisi vapaasti abessiivimuodot seuraavasti: *nepoznali* 'eivät tunteneet' (esimerkki 65), *nevěda* '*ei tuntiessa' (esimerkki 66), *nepoznavši* '*ei tunnettua' (esimerkki 67), *necitelní* 'tunteettomat' (esimerkki 68), *aniž pocítíl* 'ilman sitä, että tuntenut' (esimerkki 69), *bez radosti* 'ilman ilon tunnetta' (esimerkki 70).

(65) ...ihmisiä, jotka vaelsivat syntymästä hautaan *tuntematta* koskaan jumalaa...

(66) *Mutta poika nukkui viattomasti Meritin sylissä tuntematta* nimensä painoa...

(67) *Muti päästi heidät sisään tuntematta* aluksi heitä...

(68) ...he taistelisivat kuolemaan asti kipua *tuntematta*.

(69) ...viskasi hänen kantotuoliinsa *tuntematta* hänen painoaan.

(70) *Mutta Theban kansa katseli kulkueita vaiti ja iloa tuntematta* ja kaduilla tapeltiin...

Verbin *pelätä* MA-infinitiivin abessiivimuoto esiintyy romaanissa yhteensä yhdeksän kertaa. Tämä abessiivimuoto kääntyy tšekin kieleen seitsemällä tavalla: indikatiivin preesensillä ja preteritillä, infinitiivimuodolla, imperatiivilla, transgressiivin preesensillä, sivulauseella ja prepositiolausekkeella. Kaksi kertaa toistuu prepositiolauseke ja kaksi kertaa sivulause. Vapaasti voisi suomentaa käännostapoja seuraavasti: *nebojíš se* 'et pelkää' (esimerkki 71), *neobával se* 'ei pelännyt' (esimerkki 72), *nebát se* 'olla pelkäämättä, *ei pelätä' (esimerkki 73), *nebojte se* 'älä pelkää' (esimerkki 74), *nikoho se neobávajíce* '*ei pelätessä' (esimerkki 75), *aniž jsem se strachoval* 'ilman sitä, että pelkäisin' (esimerkki 76), *bez bázne* 'ilman pelkoa' (esimerkki 77).

(71) *Olet rohkea mies, Sinuhe, kun uskalla lausua ääneen Ammonin nimen vartijoita **pelkäämättä**.*

(72) *...sillä hän oli tosiaan palannut Thebaan **pelkäämättä** enää orjia ja kantajia...*

(73) *Sillä lääkärin täytyy uskaltaa tuottaa kipua myös kuninkaalle, jos niin on välttämätöntä, **pelkäämättä** itsensä tähden.*

(74) *Pitäkää kiirettä, urheat poikani, seuratkaa **pelkäämättä** isää, pienet poikani...*

(75) *...jotka tekevät työnsä Atonin nimeen ketään vihaamatta ja ketään **pelkäämättä**.*

(76) *Siksi odotin yön tuloa ja vartijoita **pelkäämättä** varastin rannasta kaislaveeneen...*

(77) *Hän vastasi katseeseeni ja katsoi minua **pelkäämättä** silmiin...*

Verbin *tietää* MA-infinitiivin abessiivimuoto esiintyy romaanissa yhteensä yhdeksän kertaa. Kyseinen abessiivimuoto on käännetty seitsemällä eri tavalla: indikatiivin preesensillä ja preteritillä, konditionaalilla, transgressiivin preesensillä, adverbilla, sivulauseella ja prepositioliasekkeella. Kaksi kertaa toistuu sivulause ja kaksi kertaa indikatiivin preesensmuoto. Edellä mainitut käännökstavat voi vapaasti suomentaa seuraavasti: *nevi* 'ei tiedä' (esimerkki 78), *nevĕdeli* 'eivät tietäneet' (esimerkki 79), *by nevĕdĕl* 'ei tietäisi' (esimerkki 80), *nevĕda* '*ei tietäen' (esimerkki 81), *nevĕdomky* 'tietämättä, tahattomasti' (esimerkki 82), *aniž tušil* 'ilman sitä, että tietäisi' (esimerkki 83), *bez vĕdomi* 'ilman tietämistä, ilman tietoa' (esimerkki 84).

(78) *...eikä nuoruus tunne omaa voimaansa, vaan pitää voimaansa luonnollisena ja itsestään selvänä **tietämättä**, että voima valuu vuosi vuodelta...*

(79) *...sotalaivoja purjehti hajallaan pitkin merta satamasta satamaan haluumatta palata Kreetaan takaisin ja **tietämättä**, mitä Kreetassa tapahtuu.*

(80) *...elää ikäni Kuoleman talon luolissa kenenkään ystäväni **tietämättä**, missä olin...*

(81) *Mutta musiikki teki minut jälleen surulliseksi ja aloin ikävöidä **tietämättä**, mitä ikävöin.*

(82) *... otti heidän lautaseltaan linnunjalan tai hedelmän tai hunajaleivoksen pureskellen hajamielisesti niitä puhuessaan ja varmaankin **tietämättä** mitä teki...*

(83) *...usein juotetaan hänelle viinissä lempeää myrkkyä, niin että hän vain nukahtaa **tietämättä** itse kuolevansa...*

(84) *Horemhebin tietämättä hän antoi teloittaa varastokirjurin...*

Verbin *puhua* MA-infinitiivin abessiivimuodot kääntyvät tšekin kieleen kuudella eri tavalla: indikatiivin preesensillä, preteritillä, futuurilla, infinitiivimuodolla, transgressiivin preesensillä ja sivulauseella. Kyseinen abessiivimuoto esiintyy romaanissa yhteensä kahdeksan kertaa. Kaksi kertaa toistuu transgressiivin preesensmuoto ja kaksi kertaa toistuu indikatiivin preesensmuoto. Edellä mainitut käännöstavat voisi suomentaa seuraavasti: *nemluvím-li* 'jos en puhu' (esimerkki 85), *nemluvil* 'ei puhunut' (esimerkki 86), *nebuduli hovořit* 'jos en puhu' (esimerkki 87), *nemluvit* 'olla puhumatta, *ei puhua' (esimerkki 88), *nemluvě* '*ei puhuessa' (esimerkki 89), *aniž jsem také neřekl* 'ilman sitä, että en puhuisi' (esimerkki 90).

(85) *Siksi minun on parempi olla puhumatta hänelle valtion asioista...*

(86) *...käskin hänen painua tiehensä käskyni mukaan ja olla puhumatta tyhmyyksiä.*

(87) *Siksi huomasin, että minun oli parempi olla puhumatta heille mitään...*

(88) *...mutta tästä asiasta on paras olla puhumatta mitään enempää.*

(89) *...vaikka luulin vihdoin pääseväni lepoon ja rauhaan kaikkien kauheiden rästysten jälkeen, mihin minut olet pakottanut puhumatta merimatkoista...*

(90) *...koska tekoni olivat sitoneet minut häneen enkä voinut puhua pahaa hänestä puhumatta pahaa myös itsestäni.*

Verbin *katsoa* MA-infinitiivin abessiivimuodot kääntyvät romaanissa tšekin kieleen kahdella tavalla, transgressiivin preesensillä ja sivulauseella. Kyseinen abessiivimuoto esiintyy romaanissa kuusi kertaa. Kolme kertaa toistuu transgressiivi käännöstapana, kaksi kertaa sivulause käännöstapana. Kerran on sananmuoto *katsomatta* käännetty semanttisesti vastaamattomalla verbillä. Kyseisen tapauksen olen kuvaillut alaluvussa 3.6. Seuraavaksi esittelen kyseisten käännöstapojen suomennokset ja esimerkit kontekstissaan: *nepohlžejíc* '*ei katsoen' (esimerkki 91), *aniž hledí na to* 'ilman sitä, että katsoo' (esimerkki 92).

(91) *...hän sanoi matalalla äänellä katsomatta minuun.*

(92) *...niin kuin janoava juo vettä janoonsa katsomatta mistä kaivosta juo...*

Verbin *ajatella* MA-infinitiivin abessiivimuodot kääntyvät romaanissa tšekin kieleen kolmella tavalla, imperatiivilla, transgressiivin preesensillä ja sivulauseella. Yhteensä kyseinen abessiivimuoto esiintyy romaanissa kuusi kertaa. Kaksi kertaa toistuu sivulause käännöstapana ja kolme kertaa transgressiivin preesensmuoto. Edellä mainitussa järjestyksessä voisi käännoiksi suomentaa seuraavasti: *nemysleme* 'älkää ajatelko' (esimerkki 93), *nedbajice* '*ei ajatellen' (esimerkki 94), *aniž myslí* 'ilman sitä, että ajattelee' (esimerkki 95).

(93) ...*iloitkaamme virrasta ja kaisloista, ruoasta ja viinistä ajattelematta, mikä on tuleva.*

(94) ...*vaikka kaikki tietävät heidän kavaltavan ja myyvän liittolaisensa kunniaansa ajattelematta, jos heillä ei enää ole hyötyä liittolaisistaan...*

(95) ...*kansa...on kuin härkälauma, joka ajetaan piikeillä portista, tai lammaskatras, joka seuraa pässiä ajattelematta, mihin pässi sitä kuljettaa.*

Verbin *maksaa* MA-infinitiivin abessiivimuoto esiintyy romaanissa yhteensä kuusi kertaa ja kääntyy tšekin kieleen neljällä eri tavalla, indikatiivin preteritillä, futurilla, sivulauseella ja prepositiolausekkeella. Kaksi kertaa toistuu prepositiolauseke käännöstapana ja kaksi kertaa sivulause. Edellä mainitut käännöstavat voisi suomentaa seuraavasti: *nezaplatil* 'ei maksanut' (esimerkki 96), *nebudou platit* 'ei maksa, ei tule maksamaan' (esimerkki 97), *aniž zaplatil* 'ilman sitä, että maksoi' (esimerkki 98), *bez placeni* 'ilman maksamista' (esimerkki 99).

(96) ...*lähdin tieheni, kun isäntä käänsi selkänsä, ja jätin oluen maksamatta ja taitoin olutpillini.*

(97) ...*kauppiaat rikastuvat käydessään kauppaa Egyptin kanssa maksamatta veroa Egyptille...*

(98) ...*eikä tämän jälkeen kukaan saanut käydä kauppaa Ghazassa maksamatta Kaptahille hänen osuuttaan...*

(99) ...*sekä Syrian että Egyptin laivat saivat purjehtia Ghazaan ja harjoittaa kauppaa siellä maksamatta veroa.*

3.7. Possessiivisuffiksilliset abessiivimuodot

Tässä alaluvussa tutkin abessiivimuotoisia verbejä, jotka esiintyvät romaanissa possessiivisuffiksin kanssa. Kuten mainitsin alaluvussa 1.4 possessiivisuffiksin kanssa esiintyviä abessiivimuotoja on romaanissa yhteensä yksitoista. Niitä edustaa vain kolme verbiä, *tietää*, *huomata* ja *aavistaa*. Koska possessiivisuffiksillisia abessiivimuotoja vain yksitoista, kuvailen kaikki esimerkit käännoksineen.

Verbi *tietää* esiintyy possessiivisuffiksillisessa abessiivimuodossa yhteensä kahdeksan kertaa. Kuusi kertaa kyseiseen abessiivimuotoon liittyy yksikön ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksi. Kerran sananmuoto *tietämättä* esiintyy monikon ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksin kanssa ja kerran yksikön tai monikon kolmannen persoonan possessiivisuffiksin kanssa. Esimerkit (100, 101, 102, 103) kuvaavat tapauksia, joissa abessiivimuodot omistusliitteellä on käännetty adverbilla. Esimerkin (100) sanansanainen käänнос on 'ehkä'. Esimerkkien (101, 102, 103) käännökset voisi suomentaa seuraavasti: 'tahattomasti, sattumalta, tietämättä'.

(100a) *Minun olisi helppo sanoa, että se johtuu kivistä, jonka minulle annoit ystävytesi muistoksi, ja että **tietämättäni** olet noitunut minut.*

(100b) *Bylo by mi snadné říct, že to je kamenem, ježž jsi mi dala na památku svého přátelství, a že jsi mne **snad** očarovala.*

(101a) *En kai **tietämättäni** vain ole pahoittanut mieltäsi.*

(101b) *Snad jsem tě **nevědomky** urazila.*

(102a) *...ja kenties loukkasin sinua **tietämättäni**, vaikka en täysin sitä muista...*

(102b) *...a tebe snad **nevolky** urazil, ačkoli si na to nevzpomínám...*

(103a) *...niin että he **tietämättään** tyhjentävät maljan toisensa jälkeen...*

(103b) *...takže budou **nevědomky** vyprazdňovat pohár za pohárem...*

Esimerkki (104) on käännetty sivulauseella, jonka merkitys voi suomentaa näin 'ilman sitä, että tietäisi'. Esimerkki (105) on käännetty prepositioliousekkeella. Prepositioliouseke voi suomentaa seuraavasti 'ilman minun tietoani, ilman minun tietämistä'. Esimerkki (106) on käännetty konjunktioliousekkeella. Kyseisen konjunktioliousekkeen voisi vapaasti suomentaa seuraavasti 'edes en tietänyt'. Esimerkkivirkkeessä (107) abessiivimuodon merkitys jää tšekin kieleen kääntymättä. Sanansanaisesti voisi esimerkin (107)

kääntää näin: ...*miten paljon hyvää olit meille tehnyt ja mitä menetimme, kun olimme menettäneet sinut.*

(104a) ...*mutta kenties kaiken kokemani päätöksensä tämä oli **tietämättäni** kypsynyt mielessäni.*

(104b) ...*ale uzrála asi – nesmyslná, jak byla – v mé mysli ze všech mých zkušeností, **aniž jsem o ní věděl.***

(105a) *Jokin, mikä minussa **tietämättäni** oli kypsynyt...*

(105b) *Něco, co **bez mého vědomí** uzrálo v mé mysli...*

(106a) *Mutta **tietämättäni** antauduin vielä suurempaan vaaraan...*

(106b) *Avšak **ani jsem netušil**, do jakého nebezpečí se vydávám...*

(107a) ...*vaan lähdettyäsi vasta huomasimme miten paljon hyvää olit meille **tietämättämme** tehnyt ja miten paljon menetimme menettäessämme sinut.*

(107b) ... *a teprve až jsi odešel, jsme poznali, kolik dobrého jsi pro nás učinil a co jsme ztratili, když jsme ztratili tebe.*

Verbin *huomata* abessiivimuodot yksikön tai monikon kolmannen persoonan possessiivisuffiksin kanssa esiintyy romaanissa kaksi kertaa. Molemmat tapaukset on käännetty adverbillä, joihin liittyy kielteinen partikkeli *nepozorovaně* 'salaa, *ei havaittavasti' (esimerkki 108), *nenápadně* 'huomaamattomasti' (esimerkki 109).

(108a) ...*kaatoi lisää viiniä lasimaljaani ja täytti samalla **huomaamattaan** oman savikuppinsa.*

(108b) ...*a dolil vína do mého skleněného poháru a **nepozorovaně** naplnil i svou hliněnou číši.*

(109a) ...*ja kaunis kuin nuoren tytön ja hän antoi muka **huomaamattaan** pukunsa avautua.*

(109b) ...*tělo bylo stále štíhle a krásné jako tělo mladé dívky, i rozhalila **nenápadně** svou řízu.*

Verbin *aavistaa* abessiivimuoto yksikön tai monikon kolmannen persoonan possessiivisuffiksilla esiintyy romaanissa kerran. Kyseinen abessiivimuoto on käännetty transgressivin preesensillä, ja sen voi vapaasti suomentaa näin: *nic netuše* 'ei mitään aavistaen' (esimerkki 110).

(110a) *Tällä teollaan Roju **aavistamattaan** sai Ghazan syyrialaisen väestön nuosemaan kapinaan...*

(110b) *Timto činem podnítil Roju, **nic netuše**, vzpouru syrských obyvatel v Gaze...*

3.8. Abessiivimuotoisten nominien käännöstavat

Tässä alaluvussa tutkin nominijärjestelmään kuuluvia abessiivimuotoja. Kuten mainitsin alaluvussa 1.4. romaanissa esiintyy yhteensä 23 abessiivimuotoista nominia. Niitä edustaa vain kolme nominia, *vaiva*, *huoli* ja *syy*. Seuraavissa kappaleissa esittelen tarkemmin niiden käännöksiä.

Abessiivimuotoinen substantiivi *vaiva* esiintyy romaanissa viisi kertaa. Sananmuoto *vai-vatta* on käännetty kahdella tavalla, adverbilla *snadno* 'helposti' (esimerkki 111) ja prepositiolausekkeella *bez námahy* 'ilman vaivaa' (esimerkki 112). Kolme kertaa on sananmuoto *vaivatta* käännetty prepositiolausekkeella ja kaksi kertaa adverbilla.

(111a) ...*ja kaikki paha oli minulle taas kuin hämähäkinverkot, jotka käsi pyyhkäisee vaivatta tieltään.*

(111b) ... *a všeko zlo bylo opět jako pavučina, kterou ruka snadno setře.*

(112a) *Mutta Minea tanssi härkien edessä vain kevyt vaate yllään ja väisteli vaivatta härkiä niiden painaessa niskansa alas...*

(112b) *Avšak Minea tančila před býky pouze v lehké roušce a vyhýbala se bez námahy rohům, když zvíře sklánělo šiji...*

Substantiivi *huoli* abessiivimuodossa esiintyy romaanissa viisitoista kertaa, ja se on käännetty kahdella tavalla, adverbilla ja prepositiolausekkeella. Adverbia *huoletta*-substantiivin käännöksissä on käytetty vain kolme kertaa. Adverbit voisi suomentaa seuraavasti: *klidně* 'rauhallisesti' (esimerkki 113), *bezstarostně* 'huolettomasti' (esimerkki 114), *dobře* 'hyvin' (esimerkki 115). Myös prepositiolausekkeissa täydennyksenä toimivat substantiivit vaihtuvat. Prepositiolausekkeet voisi suomentaa seuraavasti: *bez strachu* 'ilman pelkoa, pelotta' (esimerkki 116), *bez starostí* 'ilman huolia' (esimerkki 117), *bez obav* 'ilman huolia, ilman vaivaa' (esimerkki 118), *bez námahy* 'ilman vaikeuksia, ilman ponnistusta' (esimerkki 119). Seuraavaksi esittelen esimerkit edellä mainituista käännöstoista.

(113a) "*Jää huoletta tänne*", *neuvoin "hän lupasi muistaa sinua.*

(113b) "*Zůstaň klidně zde,*" *radil jsem. "Slibil, že na tebe nezapomene.*

(114a) ...*sillä ihmisluonto on siitä kummallinen, että mies juo huoletta paljon velaksi ajattelematta maksun päivää...*

(114b) *...neboť povaha lidská je tak podivná, že člověk pije **bezstarostně** na dluh, aniž pomyslí na den placení...*

(115a) *Aivan **huoletta** olisit voinut laskea katseesi alemmaksi...*

(115b) *Mohli jsi se zcela **dobře** odvážit pohlédnout i níže...*

(116a) *Koska en enää ole orjasi, vaan toisen orja, voin **huoletta** sanoa, että aion karata...*

(116b) *Ježto již nejsem tvým otrokem, nýbrž otrokem někoho jiného, mohu **bez strachu** říci, že hodlám uprchnout...*

(117a) *Jos lähtisit matkalle kuukaudeksi tai kahdeksi, kuten ennenkin olet tehnyt, en sanoisi mitään, vaan jäisin **huoletta** Simyraan.*

(117b) *Kdybys odešel na měsíc či dva, jak jindy, neřekl bych nic a zůstal bych **bez jakýchkoli starostí** v Simyře.*

(118a) *Jos niin on, ylistän tätä päivää hyväksi, sillä silloinhan voin **huoletta** juoda viiniä pääni parannukseksi...*

(118b) *Je-li tomu tak, pak chválím tento den, neboť mohu nadále **bez obav** popíjet víno...*

(119a) *Siksi hän lopuksi antoi veitsen minulle ja se oli niin terävä, että se **huoletta** leikkasi partakarvat kevyemmin kuin paras piiveitsi...*

(119b) *Proto mi nakonec nůž dal a ten byl tak ostrý, že **bez námahy** holil bradu – a snadněji než nejlepší pazourkový nůž...*

Substantiivin syy abessiivimuoto esiintyy romaanissa kolme kertaa. Kaksi kertaa on sananmuoto *syyttä* käännetty adverbilla ja kerran prepositiolausekkeella. Adverbit voisi vapaasti suomentaa näin: *bez důvodně* 'perusteettomasti' (esimerkit 120 ja 121), prepositiolauseke taas seuraavasti: *bez příčiny* 'ilman syytä' (esimerkki 122).

(120a) *Palatakseni Aziruun epäilet **syyttä** hänen uskollisuuttaan...*

(120b) *Abych se vrátil k Azirovi – pochybuješ **bez důvodně** o jeho věrnosti...*

(121a) *Vielä enemmän tappioita kärsin orjien **syyttä** vainotessa minua ja polttaessa omistamani myllyt...*

(121b) *A ještě větší ztrátu jsem utrpěl, když mě otroci **bez důvodně** pronásledovali a spálili mé mlýny...*

(122a) *...öisin katkaisevat näkymättömät kädet istuttamamme hedelmäpuut ja karjamme kuolee **syyttä** ja kastelukanavamme tukkeutuvat...*

(122b) *...a neviditelné ruce zlámaly námi zasazené ovocné stromy a náš dobytek **bez příčiny** mře a naše zavodňovací strouhy se ucpávají...*

4. POHDINTA

Tähän lukuun kokoan kaikki tärkeimmät tulokset analyysistani. Tutkimukseni ensimmäinen kysymys oli, millä tavoilla voi kääntää suomen abessiivin tšekin kieleen. Analyysini tulokset näyttävät sen, että abessiivin voi kääntää tšekin kieleen seitsemällä eri tavalla. Kootusti tulokset näyttävät sen, että abessiivin voi kääntää adverbilla, verbimuodoilla, prepositiolausekkeella, sivulauseella, nomineilla, konjunktiolla tai muulla semanttisesti vastaamattomalla verbillä. Sen lisäksi abessiivin voi kääntyä tšekin kieleen kaikilla mahdollisilla verbimuodoilla. Tuloksista näkyy, että suomen MA-infinitiiviä voi tšekin kielessä ilmaista muun muassa indikatiivin aikamuodoilla, infinitiivillä, konditionaalilla, imperatiivilla tai transgressiivilla. Kun ottaa huomioon myös kaikki verbimuodot, abessiivia voi kaiken kaikkiaan kääntää tšekin kieleen neljällätoista tavalla. Kootusti voin sanoa, että MA-infinitiivin abessiivimuodoista voi tšekin kieleen kääntää kirjavalla paletilla käännostapoja.

Kaikista 465 MA-infinitiivin abessiivin tapauksista on 176 abessiivimuotoa käännetty verbeillä. Tämä osoittaa, että enemmän abessiivitapauksia on käännetty muulla tavalla kuin verbeillä. Kaikista 465 MA-infinitiivin abessiivin tapauksista on 357 tapausta käännetty yhdellä viidestä yleisimmistä käännostavoista. Alaluvussa 3.4. mainitsemani viisi yleisintä käännostapaa muodostaa selvästi käänöksessä enemmistön. Seuraavissa kappaleissa kuvailen tarkemmin abessiivin merkityksen ilmaisutapoja tšekin kielessä

Aineistoani tutkiessa huomasin, että abessiivi ja siihen liittyvä merkitys 'ilman, vaille' on käännetty tšekin kielessä kolmella tavalla, adverbilla, kielteisen partikkelin *ne 'ei'* avulla ja prepositioilla *bez 'ilman'*, *aniž 'ilman'*. Kielteinen partikkeli on läsnä kaikissa verbimuodoissa. Kielteinen partikkeli esiintyy myös joissakin adverbeissa. Juuri kielteinen partikkeli on se osa verbejä ja adverbeja, joka ilmaisee merkitystä 'ilman, vaille'. Toisaalta prepositiolausekkeet ja sivulauseet aina sisältävät merkitystä 'ilman, vaille' ilmaisevan preposition. Edellä mainittujen käännostapojen lisäksi romaanissa esiintyy tapauksia, joissa MA-infinitiivin abessiivi on käännetty vastaamattomalla verbillä tai alkuperäisen verbin merkitys puuttuu käänöksestä kokonaan. Niitä en aio tutkia enempää, koska pidän niitä kääntäjän valintana. Tarkoitan sitä, että joissakin tapauksissa kääntäjä joutuu muokkaamaan virkettä niin, ettei alkuperäisestä abessiivin merkityksestä ei jää käänökseseen mitään.

Seuraavaan taulukkoon (taulukko 2.) kokoaan vertailuperustana olevan merkityksen ’ilman, vaille’ ilmaisevat tavat tšekin kielessä. Yhteensä kyseisen merkityksen ilmaisevaa tapaa on kolme: adverbi, kielteinen partikkeli *ne* ’ei’ ja prepositio *bez, aniž* ’ilman’.

TAULUKKO 2. Merkitystä ’ilman, vaille’ ilmaisevat tavat tšekin kielessä.

Ilmaisutapa	Esimerkki tšekissä	Esimerkki suomessa
Adverbi	neustále bezpochyby přesto trpělivě	lakkaamatta epäilemättä huolimatta kyllästymättä
<i>Bez</i> ’ilman’ <i>Aniž</i> ’ilman’	bez váhaní bez míry aniž myslí na aniž jsem	kysymättä laskematta ajattelematta puhumatta
<i>Ne</i> ’ei’	nezorána nesdílet nebojte se nezávisle	kylvämättä jakamatta pelkäämättä riippumatta

Adverbeissa merkitys ’ilman, vaille’ voi olla ilmaistu tai ilmaisematta. Jotkin adverbeista ovat verbeistä johdettuja (*neustále* ’*ilman lakkaamista’, *bezpochyby* ’ilman epäilyä ’). Siksi niihin usein sisältyy myös kielteinen partikkeli *ne*. Jotkin adverbeista ovat taas motivoitumattomia adverbeja eli määrää tai tapaa ilmaisevia adverbeja, eikä niissä esiinny kielteistä partikkelia. Siksi motivoimattomista adverbeista puuttuu kielteinen sävy. Taulukossa 2. esiintyvät motivoimattomat adverbit voisi suomentaa seuraavasti: (*přesto* – silti, *trpělivě* – kärsivällisesti).

Taulukon 2. *Bez*-alkuisessa rivissä kuvailen kaksi tapaa, jolla ilmaistaan puuttumisen merkitystä prepositiolausekkeissa ja sivulauseissa. Prepositiolauseke ja sivulause osoittautuivat yleisiksi käänöstavoiksi. Prepositiolausekkeessa on aina läsnä prepositio *bez* ’ilman’, kun taas sivulauseella on kaikissa tapauksissa läsnä konjunktio *aniž* ’ilman’.

Taulukon 2. *Ne*-alkuisessa rivissä esittelen kielteistä partikkelia *ne* 'ei'. Kielteinen partikkeli esiintyy kaikissa verbimuodoissa (katso taulukkoa 1.), koska se ilmaisee merkitystä 'ilman, vaille'. Kuten mainitsin luvussa 1.1. tšekin kielessä ei ole suoraa vastinetta abessiivin sijalle. Sen takia abessiivin merkitys verbeissä ilmaistaan ainoalla mahdollisella tavalla – liittämällä vartaloon kielteinen partikkeli. Vaikka kielteisen partikkelin merkitys ei kaikissa tapauksissa suoraan vastaa merkitykseen 'ilman, vaille', verbimuodoissa sen merkitys on lähimpänä suomen abessiivin merkitystä. Verbimuotojen lisäksi kielteinen partikkeli esiintyy myös adjektiivimuodoissa. Samaan tapaan kuten verbimuodoissa, merkityksen 'ilman, vaille' voi tšekin kielen adjektiivimuodoissa ilmaista kielteisen partikkelin avulla. Esimerkki adjektiivista on mainittu alaluvussa 3.6.

Tässä kappaleessa pohdin, voinko löytää yhtenäisiä luokkia joko suomenkielisistä abessiivimuodoista tai niiden tšekkiläisistä vastineista. Tulokseni näyttävät sen, että vain adverbikäännöstävän kohdalla suomenkielisistä vastineista voi muodostaa kohtuullisen yhtenäisen luokan. Kyseiseen yhtenäiseen luokkaan kuuluvat leksikaalistuneet abessiivimuodot *huolimatta*, *epäilemättä* ja *lakkaamatta*. Kaikki kolme abessiivimuotoista verbiä on käännetty samalla tavalla, adverbilla. Ainoastaan verbin *lakata* kohdalla käännöstävät jakautuvat puoliksi. Kaksikymmentä kolme kertaa on abessiivimuoto käännetty adverbilla ja kaksikymmentä kolme kertaa prepositiolausekkeella. Yhteisenä luokkana niitä pidän siksi, koska kyseisten verbien käännöstavoissa esiintyy vain vähän vaihtelua. Muutoin suomen kielen MA-infinitiivissä olevilla verbeillä ei näytä olevan kovinkaan paljon yhteistä. Samalla tavalla myös käännöstävät tšekin kieleen vaihtelevat paljon suomalaisen verbien merkityksestä riippumatta. Leksikaalistuneita muotoja lukuun ottamatta en ole löytänyt mitään sellaista yhteistä luokkaa, jossa tietyllä käännöstavalla olisi käännetty semanttisesti samanlaiset verbit.

Aineistoani tutkiessa huomasin, että samoilla verbeillä voi olla useitakin käännöstapoja. Sellaisia tapauksia avasin alaluvussa 3.6. Joidenkin verbien käännöstapoja on laaja kirjo. Esimerkiksi abessiivimuoto *tietämättä* esiintyy romaanissa yhdeksän kertaa ja on käännetty seitsemällä eri tavalla (katso esimerkkejä 78–84). Kyseinen esimerkki hyvin kuvaa sitä, miten monipuolisesti voi kääntää yhden suomen kielen infinitiivimuodon tšekin kieleen.

Tutkimukseni toinen kysymys oli, millaisia eroja suomalaisten rakenteiden ja tšekinkielisten vastineiden semanttisissa piirteissä on. Tulokset näyttävät sen, että vertailuperustana oleva merkitys 'ilman, vaille' on tämän aineiston suomenkielisissä verbeissä ilmaistu aina abessiivin avulla. Toisaalta tšekinkielisissä vastineissa kyseinen merkitys on ilmaistu kolmella eri tavalla, adverbilla, prepositiolla tai kielteisellä partikkelilla. (katso taulukkoa 2.) Tästä voin päätellä, että tšekin kieleen voi abessiivin merkitys kääntää hyvin monipuolisesti.

Alaluvussa 1.5. mainitsen Hamusen (2018) huomion siitä, että valtaosassa hänen hakutuloksistansa MA-infinitiivin abessiivi muodostaa verbien *olla*, *jäää*, *jättää* ja *heittää* kanssa verbiliiton. Tämän tutkielman tuloksista en huomannut samanlaista tendenssiä. Aineistossani esiintyy MA-infinitiivin abessiivin verbiliittoja, mutta ne eivät muodosta valtaosaa tuloksista. Syynä siihen mielestäni on, että aineistonani toimi kaunokirjallinen teos.

Possessiivisuffiksillisten abessiivimuotojen kohdalla ei ollut havaittavissa mitään erityispiirrettä, joka erottaisi kyseiset muodot muiden abessiivimuotojen joukosta. Possessiivisuffiksilliset muodot kääntyvät tšekin kieleen esimerkiksi adverbilla, prepositiolausekkeella tai verbimuodoilla. Abessiivimuotoisten nominien kohdalla huomasin, että kyseiset muodot kääntyvät tšekin kieleen kahdella tavalla, adverbilla ja prepositiolausekkeella. Eikä nominien kohdallakaan ollut havaittavissa mitään erityispiirrettä käännettävissä, mitä ei esiintyisi muidenkin abessiivimuotojen kohdilla.

5. PÄÄTÄNTÖ

Tämän tutkielman tavoitteena oli kuvata abessiivin käännostapoja Mika Waltarin romaanissa *Sinuhe egyptiläinen* kiinnittäen huomiota MA-infinitiivin abessiivimuotoihin. Työn analyysissä on käytetty deskriptiivistä menetelmää. Metodina aineiston tutkiessa käytän kaksisuuntaista kontrastointia.

Valitsin tutkimusaineistokseni romaanin *Sinuhe Egyptiläisen* ja tutkimusaiheeksi abessiivisijan. Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat: millä tavoilla voi suomen MA-infinitiivin abessiivirakenteen kääntää tšekin kieleen ja millaisia eroja suomalaisten rakenteiden ja tšekinkielisten vastineiden semanttisissa piirteissä on. Niiden avulla halusin selvittää millaisilla käännostavoilla voi abessiivia kääntää tšekin kieleen. Toinen hypoteesini oli, että abessiivi kääntyy tšekin kieleen muinakin muotoina kuin verbeinä. Tämä hypoteesi oli todettu, koska analyysistäni kävi ilmi, että abessiivia voi tšekin kieleen kääntää muun muassa adverbilla, sivulauseella tai prepositiolausekkeella. Toinen hypoteesini oli, että abessiivi kääntyy niin, ettei tšekin kieleen jää mitään merkitystä alkuperäisestä verbistä. Tämäkin hypoteesi oli todettu, koska tuloksistani löysin tapauksia, joissa verbit eivät vastanneet semanttisesti toisiaan.

Abessiivi ei ole olemassa tšekin kielen sijajärjestelmässä, siksi tšekin kielessä ei esiinny suoraa vastinetta abessiivin sijalle. Tämä käy ilmi myös analyysini esimerkeistä. Aineistoani tutkiessa huomasin, että abessiivi voi kääntää tšekin kieleen monin tavoin. Koska abessiivin sijalle ei ole suoraa vastinetta tšekin kielessä, analyysissä keskityin abessiivin merkitykseen. Abessiivin puuttumista ilmaiseva merkitys esiintyy myös tšekin kielessä, mutta sitä ilmaistaan eri keinoin. Kyseinen merkitys 'ilman, vaille' yhdistää molempia verrattavia kieliä ja niin analyysissäni muodostaa vertailuperustan. Analyysiosassa tutkin sitä, millä tavoin abessiivin merkitys kääntyy tšekin kieleen.

Analyysini tulokset näyttävät sen, että MA-infinitiivin abessiivin voin tšekin kieleen kääntää neljällätoista eri tavalla. MA-infinitiivin abessiivimuotoja voi kääntää monilla verbimuodoilla, prepositiolausekkeella, sivulauseella, adverbilla tai konjunktiolla. Käännostapojen skaala on todella laajaa ja monipuolinen. Aineistoani tutkiessa löysin vain yhden yhtenäisen luokan (leksikaalistuneet abessiivimuodot mm. *siitä huolimatta*), vaikka tutkielmani alussa oletin niiden olevan enemmän. Yhtenäisen luokan muodostavat

leksikaalistuneet abessiivimuodot kuten *huolimatta*, *epäilemättä* tai *lakkaamatta*. Yhtenäisenä luokkana pidän niitä siksi, koska niiden käännöstävät eivät vaihdu. Tässä tarkoitan sitä, että kaikki leksikaalistuneet abessiivimuodot on käännetty korkeintaan kahdella tavalla. Muiden verbien käännöstävät vaihtelevat paljon (katso esimerkkejä 78–84). Aineistossani tutkin myös possessiivisuffiksillisia abessiivimuotoja ja abessiivimuotoisia nomineja. Niiden kohdalla en löytänyt mitään, mikä erottaisi ne muiden käännöstapojen joukosta. Possessiivisuffiksilliset abessiivimuodot kääntyvät tšekin kieleen esimerkiksi adverbilla, prepositiolausekkeella tai verbimuodoilla. Abessiivimuotoiset nominit voi taas kääntää tšekin kieleen kahdella tavalla, adverbilla ja prepositiolausekkeella.

Pro gradu -tutkielmani avaa mahdollisuuksia abessiivia koskeville jatkotutkimuksille. Tutkimukseni aihetta voisi syventää esimerkiksi vertaamalla saman aineiston eri käännöksiä. Tässä alassa voisi kontrastoida esimerkiksi kahden kääntäjän käännöksiä samasta aineistosta. Enemmän mahdollisuuksia antaisi myös suppeampi aineisto, jossa voisi tutkia abessiivia ja sen vastineita ottaen huomioon lauseentehtävät. Suppeampi aineisto olisi hyödyllinen myös tarkkuuden kannalta. Tuolloin voisi keskittyä enemmän yksittäisiin tapauksiin, niiden konteksteihin ja lauseentehtäviin. Lisäksi vaihtoehtona olisi verrata jonkin muun marginaalisen suomen kielen sijan käännöksiä tässä työssä esitetyllä tavalla. Marginaaliset sijat, joille ei ole suoraa vastinetta kohdekielessä, tuovat mielestäni mielenkiintoisia tuloksia. Ajattelen, että eksoottisempien kielten vertailu on mielenkiintoista ja usein voi tuottaa yllättäviä tuloksia.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Tšekkiläinen kansallinen korpus (*Český národní korpus*). Fárová, Lenka. – Vavřín, Martin.: *Korpus InterCorp – finština, verze 13* z 1.11.2020. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2020. Saatavilla [www-sivuilta http://www.korpus.cz](http://www.korpus.cz)

Lähteet

- CHALOUPKOVÁ, LENKA 2017: *Koncepty „komitativ“ a „abessiv“ ve finštině a estonštině*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- CVRČEK, VÁCLAV 2010: *Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a jake se mluví*. Univerzita Karlova v Praze: Nakladatelství Karolinum.
- DORŇÁKOVÁ, ADÉLA 2013: *Perfektum ve finštině a švédštině. Srovnávací studie s využitím materiálu paralelního korpusu InterCorp*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- GAVURNÍKOVÁ, LUCIE 2008: *Negace ve finštině pomocí abessivu a slovtvorních sufixů -maton/mätön, -ton/tön*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- HAMARI, ARJA 2011: Tutkimus suomen abessiivista: Arvostelu teoksesta Marko Pantermöller (2010) *Der Finnische Abessiv: Ein Kasus zwischen spontanen Wandel und gezielter Sprachplanung*. – *Virittäjä* (4/2011) s. 626–630.
- HAMUNEN, MARKUS 2018: *-mAttA -rakenteen kognitiivista semantiikkaa*. *Virittäjä* 3/2018, 356–386.
- HAAVIKKO, RITVA 2008: *Mika Waltari valloittaja*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- HORTOVÁ, ZUZANA 2006: *Aleksis Kivi – sedm bratří: Srovnání překladu Vladimíra Skalického a překladu Antonie Svobodové*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- JAMES, CARL 1980: *Contrastive Analysis*. Singapore: Longman.
- JANTUNEN, JARMO HARRI – BRUNNI, SISKU – LEHTO, LIISA-MARIA – AIRAKSINEN, VALTERI 2014: *Oppijankieliaineistojen annotointi – esimerkkinä ICLFI:n annotointiprosessit, ongelmat ja ratkaisut*. Maarit Mutta, Pekka Lintunen, Ilmari Ivaska &

- Pauliina Peltonen (toim.), *Soveltavan kielitieteen tutkimuksia No 7 s. 60–80*. AF-INLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia.
- JASZCZOLT, K. M. 2003: On translating ‘what is said’: Tertium comparationis in contrastive semantics and pragmatics. – K.M. Jaszczolt & Ken Turner (toim.), *Meaning through language contrast Vol. 2 s. 441–462*.
- JUNGOVÁ, MONIKA 2021: *Fínske príklony (liitepartikkelit) a ich interpretácia v prekladoch do slovenčiny a češtiny*. Pro gradu -tutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KAILOVÁ, PETRA 2006: *Srovnání dvou českých překladů novely Cizinec přichází od Miky Waltariho*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- KOLEHMAINEN, LEENA – MIESTAMO, MATTI – NORDLUND, TARU (TOIM.) 2013: *Kielten vertailun metodiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1387. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KRESZOWSKI, TOMASZ P. 1990: *Contrasting Languages. The Scope of Contrastive Linguistics*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- LEHEČKOVÁ, HELENA 2015: *Tšekkiä suomalaisille 1*. Helsinki: Finn Lectura.
- MATUŠKOVÁ, LUCIE 2014: *2. Infinitiv ve finštině a způsoby jeho překladu do češtiny ve Waltariho novele Cizinec přichází*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- NÝVLTOVÁ, KATEŘINA 2012: *Způsoby užití genitivu ve finštině a jejich porovnání s českými překlady*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- PALÁTOVÁ, VERONIKA 2018: *Finské agentní participium a možnosti jeho překladu do češtiny*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- PANTERMÖLLER, MARKO 2010: *Der Finnische Abessiv: Ein Kasus zwischen spontanen Wandel und gezielter Sprachplanung. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- RELLOVÁ, LUCIA 2013: *Tzv. malé romány od Miku Waltariho a porovnanie českých prekladov jedného z nich do slovenčiny a češtiny*. Kandidaatintutkielma. Masarykin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

URN:ISBN: 978-952-5446-35-7. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.
(26.05.2022).

WALTARI, MIKA 1989: *Egypt'an Sinuhet*. Praha: Odeon.

WALTARI, MIKA 1994: *Sinuhe egyptiläinen*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

YLIKOSKI, JUSSI 2021: Abessiivin apologia. *Puhe ja kieli*, 41 (2) s. 139–157.